

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу

Форма навчання денна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

**Допускається до захисту
Завідувач кафедри**

_____ **Г. П. Скляр**
(підпис, ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***на тему: «Розвиток туризму у Чернівецькій області: стан та
перспективи»***

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Харенко Катерина Євгенівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник д.геогр.н., доц. Шуканов Павло Васильович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	
1.1 Теоретичні основи розвитку туристичного потенціалу регіону.....	5
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в Чернівецькому регіоні.....	11
1.3 Історико-культурні ресурси Чернівецького регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.....	17
1.4 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в Чернівецькому регіоні.....	23
 РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	
2.1 Організація туристичної діяльності у Чернівецькій області.....	32
2.2 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в Чернівецькому регіоні	40
2.3. Розробка туристичного маршруту по Чернівецькій області.....	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	60
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Туризм – явище всесвітнього масштабу. Кожен регіон будь-якої країни має свої унікальні природні, історико-культурні особливості, що обумовлюють розвиток певних видів туризму. Для багатьох країн світу туристична індустрія є найбільш прибутковою, такою, що динамічно розвивається та є великим джерелом доходів до бюджету. Туризм стимулює розвиток майже всіх галузей економіки, а саме: промисловості, торгівлі, будівництва, транспорту, побутового обслуговування, сільського господарства, малого і середнього бізнесу, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку країни. За даними прогнозів Всесвітньої туристичної організації, туристична сфера вже в найближче десятиліття вийде на перше місце в обсязі світового експорту. Саме тому питання проблем та перспектив розвитку туристичної діяльності в Україні стоїть особливо актуально.

В регіонах України дослідження розвитку туризму висвітлювали у своїх працях : Мальська М. П., Михайліченко Г. І., Олійник Я. Б., Папп В. В., Рунців О. І., Шумлянська Н. В., Білецька Г. А., Богуш Л. Г., Галасюк С. С., Ємчук Т. В., Лихоманова О. В., Луцька Н. І.. Але багато питань залишаються відкритими та потребують постійної уваги, зокрема дослідження напрямів розвитку туризму, що обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета даної кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні заходів розвитку та дослідженні туризму в Чернівецької області.

Мета роботи визначає такі завдання:

- дослідити основи розвитку туристичного потенціалу регіону;

- проаналізувати організаційно-управлінські особливості розвитку туризму на регіональному рівні на прикладі Чернівецької області;
- провести регіональний аналіз розвитку туризму в Чернівецькій області;
- охарактеризувати географію туризму в Україні;
- проаналізувати розвиток туристичної інфраструктури в регіоні;
- визначити можливі шляхи покращення та перспективи розвитку туризму в Чернівецькій області.

Об'єктом роботи є процеси розвитку туризму в регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку туризму у Чернівецькій області.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: морфологічного аналізу, системного аналізу і синтезу, критичного аналізу, групування даних, табличний, порівняння і узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони та Кодекси України, Постанови Уряду та Кабінету міністрів України й інші правові акти, інформація Державного комітету статистики України, монографії і наукові статті, а також матеріали мережі Інтернет.

Ця кваліфікаційна робота дасть змогу виявити недоліки та перспективи розвитку туризму в Чернівецькій області. Запропоновані у ній рекомендації створюють основу для розвитку туристичної діяльності в Україні.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1 Теоретичні основи розвитку туристичного потенціалу регіону

У багатьох країнах туристична сфера визначена однією із головних стратегічних цілей покращення рівня економіки, оскільки її розвиток найкращим чином впливає на зміни в інших галузях (екологія, торгівля, культура, готельне та дорожнє будівництво, виробництво, сільське господарство та інше) і є каталізатором соціально-економічного розвитку території. Тому, програму просування і розширення галузі туризму було визначено однією із 62 основних реформ та програм розвитку України до 2020 року.

Крім цього, можемо зазначити, що туризм - це рушійна сила розвитку регіонів завдяки тому що створює та посилює конкуренцію між ними, підвищує рівень зайнятості населення, туристичної інфраструктури, створює сприятливі умови для розвинення соціальних та виробничих комплексів, збереженню культурно-історичної спадщини, вирішенню актуальних проблем екології, а також притоку інвестицій.

У наукових працях вітчизняних та закордонних вчених широко використовується дефініція «туристичний потенціал території», проте досі немає єдиного підходу щодо трактування цієї категорії. Одним із найбільш розповсюджених є визначення туристичного потенціалу території як ємного, багатоаспектного поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної

господарської та комунікаційної інфраструктури територій, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму [5].

Визначення туристичного потенціалу лише через наявність сукупності ресурсів не є повним і не дозволяє повноцінно дослідити туристичний потенціал і розробити рекомендації щодо його формування та покращення. Тому потрібно розглянути сутність цього поняття через дефініції «туристична пропозиція» та «туристичний продукт».

В літературі приділяється велика увага уточненню визначення поняття туристичний продукт з точки зору діяльності туристичних підприємств. Так, Законом України «Про туризм» туристичний продукт визначено як попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [5].

Туристичному продукту часто приписується двоякий зміст: у вузькому розумінні він означає все, що турист окремо придбав (харчування, транспорт, розміщення), а у широкому розумінні туристичний продукт – це все, що турист робить під час подорожі та у місці призначення. Проте, таке визначення туристичного продукту більше підходить для туристичної компанії, ніж окремої території.

Чіткого визначення поняття туристичний продукт регіону в сучасній літературі немає. Так, Грінкевич О.С., Біл М.М. під туристичним продуктом регіону розуміють узагальнення всіх видів товарів та послуг, що пропонуються у регіоні для різних категорій споживачів і розроблені на основі регіональних історико-культурних, природничих та інших туристичних ресурсів території. Однак, це визначення не означає що туристичний продукт

повинен орієнтуватися перш за все на потреби туристів, а формулювання "різні категорії споживачів" є досить розмитими.

Розглянемо типологію туристичних продуктів у (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Типологія продуктів туристичних територій [15]

Туристичний продукт-предмет	Матеріальні предмети: туристична карта, туристське спорядження, сувеніри
Туристичний продукт-подія	Виставки, ярмарки, фестивалі, спортивні заходи.
Туристичний продукт-послуга	Готельна, гастрономічна, транспортна, екскурсійна.
Туристичний продукт-захід	Подорожі, екскурсії, рейди
Туристичний продукт-об'єкт	Музей історична пам'ятка, спортивно-концертний зал, конгрес-центр, готель, печера, пам'ятка природи.
Туристичний продукт-маршрут	Пішохідні, велосипедні, автомобільні, маршрути паломництва, тощо.
Туристичний продукт-місце	Регіон, округ, місцевість, національний парк, природні й антропогенні пам'ятки, тощо.

Туристичний продукт регіону – це окрема дестинація, товар, послуга чи їх сукупність, забезпечені відповідними туристичними ресурсами, що пропонуються регіоном постійно чи в окремий час та окремому місці, можуть максимально задовільнити потреби туриста, а також є об'єктом туристичного інтересу. Конкурентоспроможність туристичного продукту визначається відповідністю його характеристик вимогам туристичного ринку, а також є фактором його успіху на ньому [7].

У свою чергу, туристична пропозиція регіону – це сукупність туристичних продуктів регіону, що пропонується на розгляд потенційному туристу. Тому, туристичний потенціал регіону – це сукупні можливості регіону пропонувати та створювати конкурентоспроможні туристичні продукти, що використовуються і можуть бути використані для задоволення потреб туристів (фактичних та потенційних). Туристичний потенціал регіону складається з наявних чи фактичних туристичних продуктів та потенційних туристичних продуктів. [7]

Туристичний потенціал регіону поділяється на:

1. Наявні туристичні продукти регіону.
2. Потенційні туристичні продукти регіону.

Якщо з наявними туристичними продуктами все зрозуміло, то потенційні туристичні продукти може бути виявлено за допомогою аналізу існуючих туристичних ресурсів які зображені у (табл. 1.1.2).

Таблиця 1.1.2

Ресурсні складові туристичного потенціалу регіону [48].

Економічні ресурси	Фінанси, виробництво, інвестиції, технології.
Соціально-культурні ресурси	Звичаї, традиції, культура, демографія, соціальна складова, професійний склад, етно-релігійна характеристика.
Природно-кліматичні ресурси	Екологія, флора та фауна, пам'ятки природи, клімат, географічне положення, заповідники, парки, рекреаційні об'єкти.
Маркетингові ресурси	Імідж, реклама, унікальність.
Інфраструктурні ресурси	Готельна мережа, ресторани, транспортне сполучення, комунікації та інше.
Подієві ресурси	Фестивалі, карнавали, виставки, спортивні заходи, семінари, форуми, паради, модні покази та інше.
Інституційні ресурси	Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти туристичної сфери, громадські організації.
Історико-архитектурні ресурси	Історичні пам'ятки, археологічні цінності, монументальне мистецтво, архітектура, витвори мистецтва.

Вважаю за потрібне зазначити, що конкурентоспроможність регіону вище, якщо туристичний продукт складається із декількох ресурсів. Візьмемо за приклад Фестиваль історичної реконструкції, що проходить щороку у місті Тростянець Сумської області. Цей туристичний продукт складається з основних складових туристичного потенціалу регіону, а саме:

- історико-культурний ресурс (Круглий Двір – унікальна архітектурна пам'ятка середини XVIII ст.);

- природно-кліматичний ресурс (географічне положення – захід не має аналогів в усій ПівнічноСхідній Україні);

- інфраструктура (готелі, ресторани, дороги, транспортне сполучення);
- подія (фестиваль історичної реконструкції);
- інституції (головний організатор – Тростянецька міська рада, тури на фестиваль пропонуються туристичними компаніями);
- маркетинговий ресурс (реклама);
- економічний ресурс (фінансування);
- соціально -культурний ресурс (гостинність).

Хочу зазначити, що розвиток та формування туризму в області залежить не тільки від ситуації у самому регіоні та країні, а і в цілому у світі, тобто відбувається під впливом сукупності факторів навколишнього та внутрішнього середовища. В існуючих дослідженнях наразі не має категорії для визначення цього стану, тому доречним буде запропонувати ввести нове поняття «туристичний клімат».

Туристичний клімат – це сукупність факторів, що сприяють чи гальмують формування та розвиток туристичного потенціалу окремої території [5]. Говорячи про сприятливий туристичний клімат регіону ми маємо на увазі максимально сприятливі умови для розвитку туризму у регіоні. Чинники, що впливають на туристичний клімат можна об'єднати у дві групи: мікрочинники та макрочинники представлені у (табл. 1.1.3).

Таблиця 1.1.3

Туристичні макро-, мікрочинники

Макрочинники:	Мікрочинники:
-міжнародна ситуація	-наявні ресурси
-державна політика у сфері туризму	-регіональні ініціативи (активність місцевої влади, громади та бізнес-середовища)
-соціально-економічна ситуація в країні	-рівень фінансового та кадрового забезпечення
-політична ситуація та геополітичні чинники	-економічний та соціальний розвиток територій
-науково-технічний прогрес	-інформаційне забезпечення
-соціокультурні фактори	-розвиток суміжних галузей

-фінансово-економічні фактори	-взаємодія органів місцевої влади та бізнесу
-імідж країни	-імідж регіону

Процес впливу чинників макро- та мікро- груп на туристичний клімат регіону розкрито на (рис. 1.1.1).

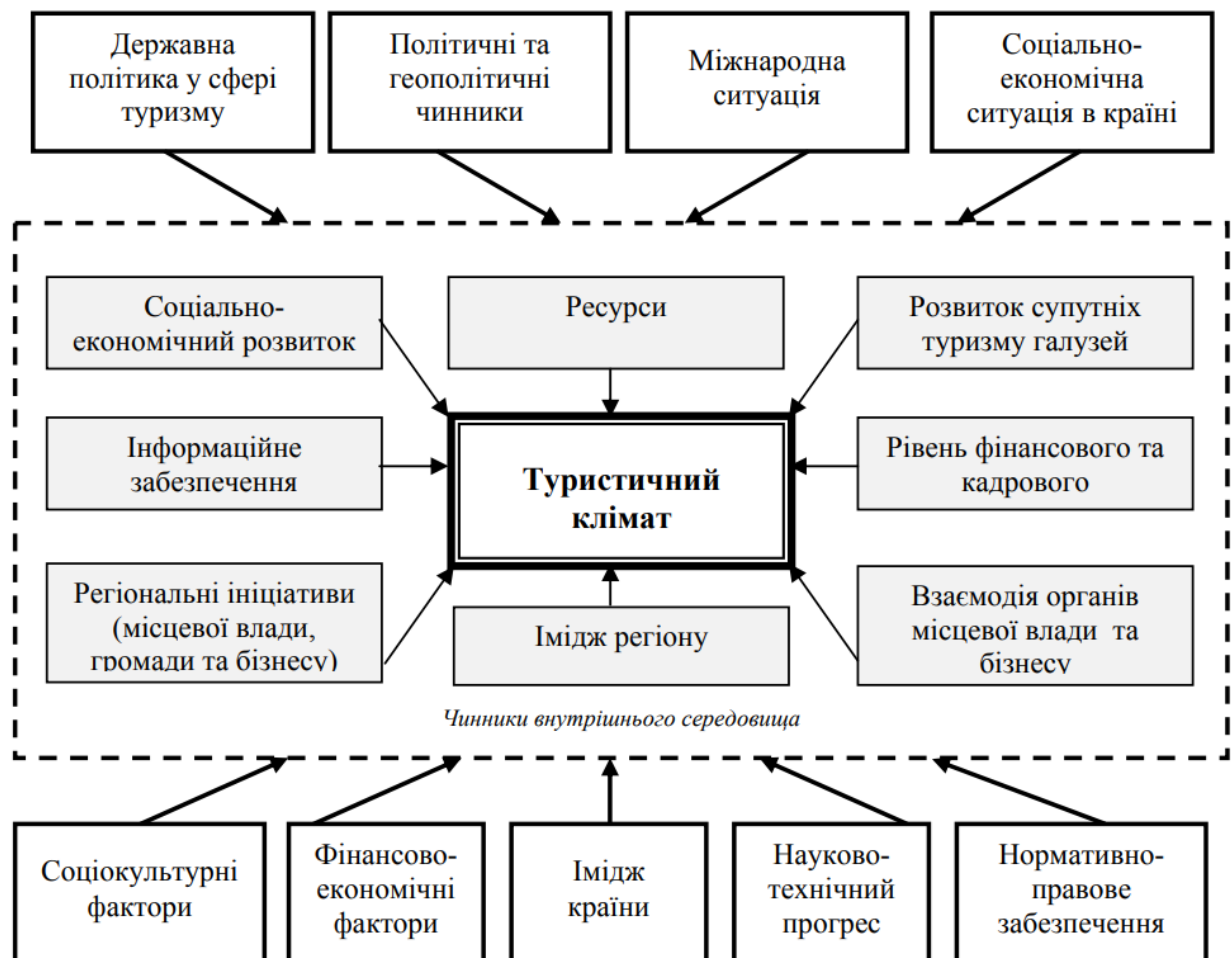

Рис. 1.1.1 Ресурсні складові туристичного потенціалу регіону [57].

Вплив чинників навколишнього та внутрішнього середовища не може відбуватися лише в одному напрямку, так створення сприятливого туристичного клімату регіону впливає на розвиток його туристичного потенціалу, що в свою чергу впливає на соціально-економічний стан як регіону, так і держави, що і є кінцевою метою розбудови цих процесів [8].

Підводячи підсумки можу зазначити, що для покращення державної політики в сфері туризму виникає необхідність розробки теоретичної бази

щодо формування та розвитку туристичного потенціалу в регіонах, які є складовими частинами туристичного потенціалу країни.

У результаті проведеного дослідження визначено, що туристичний потенціал регіону – це сукупні можливості регіону пропонувати та створювати конкурентоспроможні туристичні продукти, що використовуються і можуть бути використані для задоволення фактичних та потенційних потреб туристів. Потенційні туристичні продукти виявляються за допомогою аналізу наявних туристичних ресурсів та розробки системних заходів щодо їх подальшої інтеграції та розвитку [5].

На сьогодні, однією із найважливіших цілей розвитку туристичного потенціалу в регіоні має бути створення сприятливого туристичного клімату, який формується під впливом сукупності факторів навколишнього та внутрішнього середовища.

Також, покращення туристичного клімату в регіонах вплине на розвиток їх туристичного потенціалу, що призведе до покращення соціально-економічної ситуації як в регіонах, так і в державі, що і є кінцевою метою дослідження цих процесів.

1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в Чернівецькому Регіоні

Освоєння рекреаційного потенціалу є важливим стратегічним напрямком розвитку Чернівецької області. Вигідне географічне положення, природноресурсний та історико-культурний потенціал є достатньо вагомою передумовою розвитку системи санаторно-курортного лікування, туризму і відпочинку, орієнтованої як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземних туристів.

Чернівецька область знаходиться на південному заході України, межує з Івано-Франківською, Тернопільською, Хмельницькою, Вінницькою областями, а також має державний кордон з Румунією та Республікою Молдова. Відстань від Чернівців: до Києва автомобільним сполученням 538 км, залізничним сполученням 624 км; до Кишинєва ~ 341 км; до Бухареста ~ 520 км; до Варшави ~ 660 км; до Будапешта ~ 682 км. Територія області є найменшою серед інших регіонів і становить 8,1 тис. км², що складає 1,3% площі території України [9].

Адміністративний поділ Чернівецької області який складається з 11 районів та 2 міст обласного значення показано у додатку А.

Чернівецька область територіально поділена на три частини: північна (між річками Дністер і Прут) – лісостепова рівнина з середньою абсолютною висотою близько 230 м н.р.м.; середня (між річкою Прут і горами Карпат) – передгір'я з висотою майже 350 м н.р.м.; гірська – Буковинські Карпати з середньою висотою приблизно 900 м н.р.м. Найбільшими гірськими вершинами на території області є Яровиця (1574 м), Томнатик (1565 м) та Чорний Діл (1453 м).

Природний потенціал у Чернівецькій області різноманітний. Він представлений ландшафтними, водними, фауністичними, кліматичними, мінералогічними ресурсами і спелеоресурсами.

Ландшафтні ресурси цієї області утворилися з особливостей гірського рельєфу і займають 600 тис.га. Нараховано 310 територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Наприклад національний природний парк «Вижницький», ландшафтні заказники «Бабинська стінка» (с.Бабин Кельменецького району) та «Прутська заплава» (на території сіл Тарасівці, Ванчиківці, Костичани, Драниця, Мамалига Новоселицького району), ландшафтний заповідник «Кадубівська стінка» (між селами Карбівці і Веренчанка Заставнівського району).

Серед рекреаційно-природних ресурсів краю вагоме місце посідають водні ресурси. В області налічується – 76 річок довжиною понад 10 км. Найбільшими з них є ріки Дністер (290 км), Прут (128 км), Сірет (113 км). Перспективними для рекреаційного використання є водоспади «Фалинецький» (с.Дорошівці Заставнівського району) та «Кулівецький» (с.Кулівці Заставнівського району), джерело «Черешенька» (с.Черешенька Вижницького району), урочище «Лісове озеро» (біля смт.Глибока), Ржавинецьке болото (с.Ржавинці Заставнівського району), озеро «Гірське око» (перевал Німчич).

Фауністичні ресурси цього краю представлені дуже цікавим у рекреаційному відношенні тваринним світом, який налічує 303 види, які включають 50 видів риб, 17 видів земноводних та 12 видів плазунів. На території області створені орнітологічні заказники «Дністровський» (с.Бабин Заставнівського району) та «Драницький» (с. Драниця Новоселицького району), зоологічний заказник «Зубровиця» (с.БанилівПідгірний Сторожинецького району), іхтіологічні заказники «Репуженські острови» (с.Репужинці Заставнівського району) та «Бернівський острів» (с.Бернове Кельменецького району).

Клімат краю позитивно впливає на використання рекреаційного Потенціалу впродовж 9-10 місяців на рік. Взагалі, кліматичні умови області помірноконтинентальні, м'які та вологі. Зі сніговим покривом територія перебуває середню кількість днів від 80 (у рівнинній частині) до 120 (у горах), отже термін дозволеного користування лижними маршрутами доволі тривалий. Температурний аналіз свідчить, що з квітня по жовтень на території Буковини встановлюється так званий «період комфорту», найбільше вигідний для відпочинку, протягом якого на курортах може бути використана кліматотерапія.

Важливу пізнавальну та естетичну роль займають спелеоресурси Північної Буковини. Серед них виділяються печери «Баламутівська» та «Пісочниця» (с.Баламутівка Заставнівського району), «Скитська» (с.Звенячин

Заставнівського району), «Піонерка» (с.Погорілівка Заставнівського району), «Попелюшка» (с.Подвірне Новоселицького району), «Руїна» (с.Юрківці Заставнівського району), «Фуштейка»(с.Погорілівка Заставнівського району), печера Довбуша (с.Виженка Вижницького району), триповерхова печера в урочищі «Довгий яр» (с.Погорілівка Заставнівського району), пам'ятка природи «Дихтинецька стінка» (с.Дихтинець Путильського району), урочище «Протяте каміння» (с.Виженка Вижницького району), скеля «Кам'яна багачка» (с.Усть-Путила Путильського району) [9].

Також не можна обійти стороною мінералогічні ресурси даної області. Вони включають у себе родовища грязей та мінеральних вод. На сьогодні розвідано понад 60 родовищ мінеральних вод сульфатно-сірководневого типу, залізистих вод, сульфатно-хлоридно-натрієвих, сульфатно-кальцієво-натрієвих і гідрокарбонатно-натрієвих вод. З 15 родовищ здійснюється промисловий розлив столових і лікувальних вод: Буковинська, Брусницька, Кельменчанка, Хрещатик тощо. Також можу зазначити, що запаси лікувальних грязей є доволі перспективними для рекреаційного використання. Вони характеризуються високими оздоровчими властивостями: поблизу сіл Черешенька (Вижницький район), Костинці (Сторожинецький район), Брусниця (Кіцманський район), Щербинці (Новоселицький район) та Селянин (Путильський район).

В межах області знаходиться 8 родовищ вуглеводнів, з них: 1 - нафтове, 6 - газових, 1 - газоконденсатне. Видобувні запаси нафти обліковуються на Лопушнянському нафтовому родовищі в кількості 3,117 млн.т (2,76% від запасів в Україні). Гірничохімічні корисні копалини на території області представлені 2 родовищами вапняків для вапнування кислих ґрунтів. На території області налічується 116 родовищ корисних копалин, що застосовуються у будівництві, з яких 30 або 25,9% розробляється. Гіпс і ангідрит в області представлені 5-ма родовищами з загальними запасами 58,3 млн. т (11,91 % від запасів України). Балансом запасів враховані 2 родовища

вапняку для випалювання на вапно (1,21% від запасів по Україні), з яких розробляється - 1 [9].

На території області розташоване Нижньошепітське родовище тугоплавких глин, Митківське - скляної сировини, Красноільське - каменю облицювального. У Чернівецькій області знаходиться 4 пісчаних родовищ та 13 – піщано-гравійної суміші. Камінь будівельний в області представлений 5 родовищами, які не розробляються. Камінь пиляний представлений 4 родовищами. Цегельно-черепична сировина зосереджена на 79 родовищах.

Водні ресурси області дуже різноманітні. Прісні та мінералізовані води області представлені 19 родовищами, з яких 8 освоєні. Річкова мережа області належить до басейнів трьох річок Прута, Сірету і Дністра, які займають, відповідно, 49,2%, 25,5% і 25,3% її території. Річки басейну Дністра представлені невеликими водотоками, кількість і довжина яких становлять, відповідно, 4,5% та 10% від сумарних щодо області показників. Густота річкової мережі області становить 1,11 км/км². В залежності від площі басейну річки поділяються на великі, середні і малі. До великих належать водотоки, які мають водозбірну площу понад 50 тис. км², середніх – більше 2 і до 50 тис. км² і малих – до 2 тис. км².

На території області розташовані 5 водосховищ сумарною площею 6136 га і орієнтовним об'ємом 1200,92 млн. м³. До них належать Дністровське, Буферне та Верхнє у басейні р.Дністер, водосховище на р.Черлена і водосховище у с.Костичани Новоселицького району.

В області нараховується 1243 ставки загальною площею 4523,51 га та орієнтовним об'ємом 45,235 млн.м³. Також, на території області нараховується 17 озер загальною площею 57,53 га і орієнтовним об'ємом 0,575 млн.м³

Загальну площу лісових ресурсів складає 259,7 тис. га, а запас деревини в лісах складає 62,9 млн.м³, в т. ч. зрілого і пристигаючого лісу – 16,9 млн.м³.

Щорічний приріст деревини складає понад 1,0 млн.м³, при 4,2 м³ на 1 га покритої лісом площі. Рівень лісистості в Україні становить 15,6%, на одного громадянина припадає 0,18 га лісу. У Карпатському регіоні ці показники значно вищі, зокрема, по Чернівецькій області на одного жителя припадає 0,26 га лісової площі, а лісистість складає 29,2%. Лісистість території України у розрізі адміністративно-територіальних одиниць представлено у додатку Б.

Чернівецька область входить до складу Карпатського регіону, який включає ще 3 адміністративні області – Закарпатську, Івано-Франківську та Львівську. На території Карпатського регіону статус гірських мають 715 населених пунктів, з них у Чернівецькій області – 64 або 9% від загальної кількості. Це всі населені пункти Путильського району (51), 11 населених пунктів Вижницького району та 2 – Сторожинецького. У населених пунктах, що віднесені до гірських проживає 42,5 тис. осіб, що становить 4,7% населення області. Загальна площа населених пунктів Чернівецької області, що мають статус гірських, складає 1304,8 км², що становить 16,1% всієї території області [10].

У висновку можу зазначити, що природнорекреаційний потенціал даної області досить високий. Буковинська земля завжди була багата на природні об'єкти. На сьогодні є всі необхідні умови для розвитку та розширення вже існуючої екологічної мережі дуже актуальної для процвітання екологічного, сільського туризму. Також можу зазначити, що на території області не має не придатних для рекреації та туризму земель. Це позитивно впливає на розробку високоефективних туристичних зон міжнародного класу.

Аналізуючи кількісні та якісні показники рекреаційно-туристичного потенціалу, можна зазначити, що Чернівецька область має потужну базу для функціонування всіх видів туризму та санаторно-курортного оздоровлення. У цьому регіоні туризму потрібно надаватися першочергове значення, тому що це сприятиме прискореному розвитку та освоєнню рекреаційного потенціалу в інших сферах – сільському господарстві, промисловості, екології і тим

самим будуть створені сприятливі умови для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня життя, формування сприятливого ринкового середовища.

1.3 Історико-культурні ресурси Чернівецького регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

Серед всіх ресурсів, що використовуються для туризму, одне з найважливіших місць так чи інакше займають історико-культурні об'єкти. Ця група туристичних ресурсів має всі специфічні особливості, такі як вартість подорожей, незалежність від кліматичних умов, привабливість та мальовничість.

Статистика свідчить, що соціально-економічне становище Чернівецької області найбільше сприяє розвитку внутрішнього туризму, в якому важливу роль відіграють пізнавальні туристичні ресурси. Як правило, у цьому випадку об'єкти історії та культури мають велике значення і часто представляють будівлі що відображають історію людського суспільства, традиції місцевого населення, соціально-економічні та політичні відносини кожного періоду.

Історико-культурні рекреаційні ресурси - це пам'ятки культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись для задоволення духовних потреб населення [11].

Пам'ятники давньої історії людства, особливо первісна археологія, все більше приваблюють туристів на туристичних маршрутах. Нерухомі, знайдені під час розкопок (перші стоянки, кургани, місця поховань тощо), а також мобільні (інструменти, предмети побуту, ювелірні вироби тощо), як правило зберігаються в музеях і поповнюють музейні експонати.

У Чернівецькій області на державний облік взято понад 2080 історико-культурних пам'яток у т. ч. 241 об'єкт (або 11,6 %) – загальнодержавного

значення. У кількісному відношенні переважають пам'ятки археології, архітектури і містобудування.

На мою думку, археологічні розкопки - безцінний ресурс для вивчення давньої історії регіону. Багатство та різноманітність археологічних розкопок у регіоні створюють сприятливі передумови для розвитку всесвітньо відомого археологічного туризму. На сьогодні, в багатьох країнах світу старовинні пам'ятки активно залучаються до туристичної сфери. Досвід показує, що дохід від ліцензійного збору на археологічні дослідження може значно перевищувати збір від дозволів на мисливство і рибальство.

Отже, ми зв'ясували, що за кількістю первісних археологічних пам'яток Чернівецька область посідає одне з перших місць, але для подальшого розвитку бракує практичних та комфортних маршрутів екотуризму. Невід'ємною частиною організації цих маршрутів є створення заповідників у місцях де зосереджені первісні та археологічні пам'ятки, обладнання та музеєфікація окремих пам'яток. На мою думку, там де розкопуються такі пам'ятки які мають велике наукове значення, необхідно створити музеї під відкритим небом, в яких кожна археологічна пам'ятка буде виступати як музейний експонат.

Пам'ятки археології включають городище доскіфського часу «Турецький вал» (с.Кам'янка Глибоцького району), рештки поселень Трипільської культури, городищ і селищ часів Київської Русі (на території сіл Кулішівка і Вітрянка Сокирянського району), п'ять пізньопалеолітичних стоянок, поселень Трипільської та Черняхівської культур (біля с.Волошкове Сокирянського району), 20 археологічних пам'яток (с.Мамаївці Кіцманського району), два слов'янських городища VIII-X ст. (с.Ревно Кіцманського району), скарб римських монет II ст. н.е. (с.Банилів Вижицького району), рештки найдавнішої в Україні людської оселі середнього палеоліту з кісток мамонта (с.Братанівка Сокирянського району) [12].

У наш час міжнародний туризм швидко розвивається, і тому він стає чинником популяризації новітніх наукових, історичних та культурних пам'яток.

Слід зазначити, що туристичний потенціал Чернівецької області формується також за рахунок історичних та архітектурних пам'ятників, різних релігійних споруд та пам'яток культури і мистецтва.

Серед пам'яток архітектури найцікавішими є кам'яна церква Різдва Богородиці (с.Байраки Герцаївського району), палац Вільдбург (с.Вікно Заставнівського району), Миколаївська церква (с.Йорданешти Герцаївського району), дерев'яні вітряки (с.Недобойці Хотинського району), Покровська церква та дзвіниця (с.Репужинці Заставнівського району), Воздвиженська церква (с.Підвальне Герцаївського району), кам'яна Іллінська церква з дзвіницею (с.Топорівці Новоселицького району), Михайлівська церква (с.Петрашівка Герцаївського району), Святопокровська церква (м.Хотин), костюл Святої Анни та церква Святого Георгія (м.Сторожинець), палац Шабельмана (м.Хотин), церква Святого Василя (с.Конятин Путильського району), палац Манеску (с.Чортория Кіцманського району), Миколаївська церква із дзвіницею (с.Поляна Глибоцького району). [12].

Важливу роль у формуванні туристичної привабливості Чернівецької області відіграють біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси. Біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси (БРТР) – це специфічна складова рекреаційно-туристичних ресурсів, яка об'єднує культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання) [13].

В області є велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних діячів науки і культури Буковини та Європи, що належать до різних національних культур, зокрема української, російської, румунської, єврейської, німецької та ін. З буковинським краєм пов'язані славні імена Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича,

Михайла та Володимира Івасюків, Івана Миколайчука, Назарія Яремчука, Августи Кохановської, Міхая Емінеску, Пауля Целана, Георга Дроздовського, Йозефа Главки та багатьох інших видатних людей. Тут бували М. Грушевський, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко, В. Стефаник, М. Лисенко, С. Крушельницька, Ф. Ліст, Е. Карузо та ін. Загалом нараховується 195 об'єктів, що відносяться до БРТР, у т.ч. 4 – національного значення. Серед них 24 меморіальні музеї, з яких 6 – державні [13].

БРТР стимулювали створення у м. Чернівцях Міжнародного поетичного фестивалю „Meridian Czernowitz”, що сприяє туристичній промоції міста і залученню значної кількості вітчизняних та іноземних туристів.

У Чернівецькій області є багато пам'яток класикам української та інших національних культур, що додає історичного та інформаційного навантаження на екскурсійну програму. Всього враховано 43 пам'ятки.

Також, у регіоні є багато пам'яток та музеїв, пов'язаних із життям та діяльністю видатних людей з Буковини., зокрема музей-садиба Івана Миколайчука (с.Чорторія Кіцманського району), художньо-меморіальний музей Георгія Гараса (м.Вашківці Вижницького району), літературно-меморіальний музей Хиждеу (с.Керстенці Хотинського району), літературно-меморіальний музей О.Кобилянської (с.Димка Глибоцького району), музей-садиба Юрія Федьковича (сmt.Путила), літературний музей ім.Г.Асакі (м.Герца), музей майстра народної творчості О.Гасюк (м.Вижниця).

Важливою частиною туристичного потенціалу регіону є музейна спадщина. Музеї - це скарби матеріальних і духовних культурних пам'яток, народної історії які зберігають пам'ять про минуле і водночас відображають сучасність національної культури. Тому музеї як пізнавальні об'єкти становлять пізнавальний інтерес і є невід'ємною частиною екскурсійних маршрутів.

Історія музейної справи в Чернівецькій області сягає 1863 р., коли за ініціативою любителів старовини були створені перші колекції

Буковинського крайового музею. За даними джерел у XIX - на початку XX ст. у районі Буковини діяло лише кілька музеїв. Чернівецькі туристичні компанії пропонували окремий туристичний маршрут, який передбачав ознайомлення з експонатами Національного військового музею, Краєзнавчого музею, Музею Буковинської митрополії, Промислового та Природничого музеїв, Музею українського народознавства та Нумізматичного кабінету. Однак, їх відвідування не набуло масового характеру. Лише у другій половині XX ст. музейні установи стають справжніми науково-освітніми та туристичними об'єктами. У другій половині XX ст. музейна мережа регіону значно розширюється. В 1970 році в регіоні вже було приблизно 120 музейних установ.

На сьогодні, у Чернівецькому районі функціонують 8 державних музеїв (у тому числі 4 філії обласного музею місцевого походження Чернівців), 2 - муніципальних, 1 - приватний та 149 закладів на громадських засадах. Крім того, у складі Чернівецького обласного краєзнавчого музею функціонують 3 відділи – Чернівецький музей буковинської діаспори, Кіцманський і Хотинський районні історичні музеї. За профілем переважають історичні, меморіальні, етнографічні та історико-етнографічні, краєзнавчі музеї.

Важливою частиною туристичного потенціалу Чернівецького краю є етнокультурна спадщина. Її багатство та оригінальність відображається в унікальних творах народної архітектури, оригінальних культурних традиціях, звичаях та обрядах, фольклорному жанрі, різноманітних народних промислах та ремеслах.

Традиційні народні форми дозвілля, звичаї, обряди, повір'я фокусуються у народних святах, що викликають неабиякий інтерес у туристів. Етнокультурні особливості, пов'язані зі збереженими традиціями відзначення релігійних (Святвечора, Різдва, св. Василя, Водохреща) та обрядових (виходу на полонину) свят, які вже, власне, перетворились на театралізовані дійства з характерними елементами пісенної (колядками, щедрівками) й обрядової культури, створюють можливості для розвитку

етнографічного туризму в краю. Найколеритніші свята сьогодні перетворюються на цікаві фестивалі-ярмарки, під час яких господарі демонструють свої набутки й майстерність, пригощають традиційними буковинськими чи бессарабськими стравами. Найбільш популярними є фестивалі „Периберія” (м. Вашківці), „Полонинська ватра” (сmt. Путила, сmt. Красноільськ), „Від Різдва Христового до Йордана”, „Маланка-фест”, „Буковинські зустрічі”, „Обнова-фест” (м. Чернівці) та ін. [13].

У Чернівецькій області збереглися і підтримуються оригінальні народні ремесла: килимарство, ткацтво, художня вишивка, гончарство, різблення, лозоплетіння, художня обробка металу тощо. Цей край здавна відомий своїми народними майстрами. Центри народних промислів - м. Вижниця, с. Виженка, сmt. Путила, с.Підзахаричі, с. Коболчин та ін.. Також, вироби прикладного мистецтва демонструється на багатьох фестивалях та ярмарках у Чернівцях, зокрема на щорічних Різдвяному та Петрівському ярмарках.

Таким чином, можна зробити висновок, що багата культурна спадщина області формує передумови для розвитку екскурсійного, фестивального, етнографічного та ін. видів та форм культурно-пізнавального туризму.

Однак, важливий історико-культурний потенціал району залишається на низькому рівні для рекреаційного використання. Причини такої ситуації полягають у тому, що не всі культурно-історичні пам'ятки сертифіковані, значна частина цих пам'яток потребує технічного обслуговування, відновлення та реставрації. На мою думку, проблема в тому, що належним чином не розроблена законодавча і правова основа для заохочення меценатства і благодійництва з метою залучення коштів для розвитку культурно-історичної рекреації та відсутня належна реклама історико-культурних пам'яток.

1.4 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в Чернівецькому Регіоні

Сьогодні, визначення впливу розвитку туризму на економіку регіону, встановлення конкурентних переваг, аналіз туристичного потенціалу, визначення туристичної привабливості – все це є дуже важливими цілями, досягнення яких сприятиме активізації туризму в регіоні.

Окрім природного рекреаційного потенціалу, визначних пам'яток історії, культури, архітектури, Чернівецька область має й інші переваги в розвитку туризму які зображені на (Рис. 1.4.1)

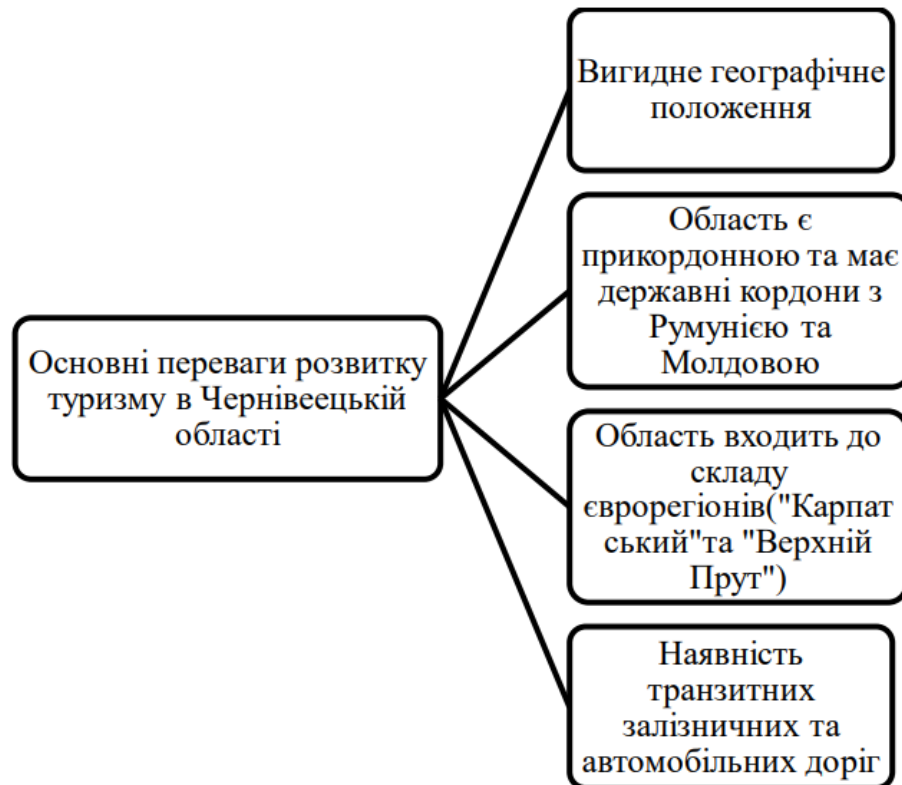

Рисунок 1.4.1. – Основні переваги розвитку туризму в Чернівецькій області [14].

Як свідчать дані у рис. 1.4.1 Чернівецька область має низку переваг для розвитку туризму. Важливим є раціональне та ефективне застосування даних переваг на практиці.

Особливості сучасної тенденції розвитку туристичної індустрії полягають у взаємозв'язку формування високорозвиненої національної індустрії туризму з потребою розв'язання гострих соціально-економічних проблем у перехідний період економічного розвитку нашої держави, оскільки за своєю прибутковістю цей сектор економіки є повністю конкурентоспроможною галуззю, а також певним каталізатором економічного розвитку [4].

Багато зарубіжних та вітчизняних науковців у своїх працях досліджували економічний вплив туризму на соціально-економічний стан країни чи окремого регіону. Проте розробка сценарію розвитку туризму та його впровадження потребує подальших досліджень.

Важливою умовою розвитку туризму є населення, що поряд із економікою та природою формує «образ» країни та є суб'єктом розвитку туризму. Щодо чисельності населення, то для розвитку рекреації цей показник має номінальне, довідкове значення, тому не можна стверджувати, що якщо чисельність населення значна, то це сприяє (або не сприяє) розвитку туризму.

В останні 14 років населення у області зменшилося на 12,9 тис. осіб або на 1,4 %, а починаючи з 2012 р. відмічається зростання населення. За 2014 р. населення збільшилося в області на 1457 осіб (0,16 % до початку року), що в розрахунку на 1000 жителів становило 1,6 особи. На початку 2015 р. в області проживало 910,0 тис. осіб, що становило 2,1 % від загальної чисельності населення України, в тому числі: у міських поселеннях – 390,3 тис. осіб, у селах – 519,7 тис. осіб. На кожний квадратний кілометр територій припадало 114 осіб. Якщо за кількістю жителів і площею область займає останнє місце по Україні, то за щільністю населення посідає третє.

Природний приріст населення в Чернівецькій області зумовлений перевищенням народжуваності над смертністю. В області один із найвищих рівнів народжуваності серед регіонів України (12,8 %). За рівнем

народжуваності область займає четверте місце після Закарпатської, Рівненської та Волинської областей.

Також, область входить в шестірку областей з найнижчим рівнем смертності, який складає (12,8 %). Основними причинами смерті населення цієї області залишаються хвороби системи кровообігу, новоутворення і зовнішні причини захворюваності та смертності. Внаслідок цього порівняно низьким є показник тривалості життя. Середня очікувана тривалість життя у 2013 р. склала 73,22 роки, у тому числі 68,61 – для чоловіків та 77,63 – для жінок. Проте, зазначених показників недостатньо для формування природного приросту населення. Збільшення населення за рахунок природного руху у 2014 р. становило 60 осіб або 0,1 особу у розрахунку на 1000 жителів. З моменту 29 перепису населення природний приріст спостерігався також у 2011-2012 рр.

Статева структура населення області характеризується перевагою жінок у загальній чисельності. На 1 січня 2015 р. кількість жінок становила 480,7 тис. осіб (53 % від загальної кількості постійного населення), чоловіків – 426,2 тис. осіб (47 %). Це співвідношення змінюється в залежності від віку населення. В останні 9 років в області був зафіксований міграційний приріст населення. Його розмір коливався від 0,2 тис. осіб у 2006 р. до 1,4 тис. осіб у 2014 р.

Після переписний період характеризувався скороченням сільського та збільшенням міського населення за рахунок міграційних процесів. Пік міграційного відтоку з області припав на 1995-2004 рр. Надалі спостерігалось поступове зменшення міграційного скорочення, а у 2006 р. зафіксовано міграційний приріст населення. У 2014 р. міграційний приріст населення області становив 1397 осіб. В область прибуло 10949 осіб, у тому числі 3940 осіб або 36,0 % – з інших регіонів України, 990 осіб або 9,0 % – з інших держав. Серед загальної кількості вибулих (9552 особи) в інші регіони України виїхало 3162 особи або 33,1%, в інші держави – 371 особа або 3,9%.

Внутрішньорегіональна міграція становила 55,0% загальної кількості прибулих та 63,0 % вибулих [1].

Впродовж останнього десятиріччя на ринку праці Чернівецької обл. спостерігається тенденція до поступового збільшення кількості економічно активного та зайнятого населення у віці 15-70 років, а також зменшення кількості безробітного населення. У 2014 р. кількість економічно активного населення віком 15-70 років, порівняно з 2013 р., зменшилась на 3,7 %, а з 2000 р., збільшилась на 15,1 % і становила 407,4 тис. осіб, з них 370,6 тис. осіб або 91 % були зайняті економічною діяльністю, а решта 36,8 тис. осіб – відповідно до методології Міжнародної Організації Праці (МОП), класифікувалися як безробітні.

Кількість зайнятого населення віком 15-70 років в області у 2014 р., порівняно з 2013 р. зменшилась на 5,4%, а з 2000 р., збільшилась на 26,2 %, і становила 370,6 тис. осіб., з яких особи працездатного віку складали 324,2 тис. осіб, або 87, 5 %.

Рівень зайнятості населення віком 15-70 років за 2014 р. зменшився на 3,2 відсоткових пункти до 55,5 %, проте був на 1,1 відсоткових пункти нижчим, ніж у середньому по Україні (56,6 %). Серед сусідніх областей рівень зайнятості населення віком 15-70 років Чернівецької обл. перевищував показник Тернопільської (52,9 %) на 2,6 відсоткових пункти, ІваноФранківської (53,9 %) на 1,6 відсоткових пункти та Хмельницької (54,7 %) на 0,8 відсоткових пункти, але був нижчим на 0,9 відсоткових пункти, ніж у Закарпатській (56,4 %).

Слід зазначити, що рівень зайнятості був вищим у населення в 31 сільській місцевості, ніж у міських поселеннях, а за статевою ознакою вищий у чоловіків, ніж у жінок. За віковими групами найвищий рівень зайнятості був серед осіб віком 35-39 років, а найнижчий – у молоді віком 15-24 років.

Зміни в структурі зайнятості впродовж останніх 10-ти років характеризуються зменшенням частки зайнятих в промисловості і зростанням питомої ваги зайнятих у торгівлі, діяльності готелів та ресторанів.

Рівень безробіття населення віком 15-70 років (за методологією МОП) за 2014 р. в цілому по області зріс на 1,6 відсотковий пункт та становив 9,0 %. В середньому по Україні даний показник склав 9,3 %. Серед областей Карпатського економічного району та інших прилеглих до нього областей найвищий рівень безробіття був у Тернопільській (11,3 %), Хмельницькій (9,4 %) та Закарпатській (9,2 %) областях, найнижчий – у Львівській області (8,6 %). [1]

У період між 2003 та 2014 роками спостерігалась тенденція до збільшення поточних та фактичних доходів населення в регіоні, за винятком 2009 року, коли темп зменшення цього показника становив 90,8 %.

Витрачено понад 87,0% від загальної суми доходу, отриманого резидентами на споживання в 2003 - 2014 рр., Найбільший відсоток був у 2003 р. (99,7%), найнижчий - у 2010 р. (87,7%). У 2014 році, за попередніми даними, дохід на душу населення становив 18 984,8 грн., або 68,5% від середнього рівня по Україні. Він був вищим за Закарпаття (17 789,7 грн.), Але нижчим, ніж у Хмельницькій (23 545,0 грн.), Івано-Франківській (21 103,2 грн.) та Тернопільській (19 273,0 грн.) областях.

Аналіз валового регіонального продукту регіону за останні роки демонструє стійку тенденцію зростання. За темпами зміни цього показника регіон знаходився на середньому місці серед регіонів України. Ключову роль у структурі валової доданої вартості відіграють сільське, лісове та рибне господарство (19,4 %), оптова, роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (12,2 %), освіта (11,0 %), операції з нерухомим майном (10,9%), державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (10,8 %) та промисловість (8,6 %).

Тісні зв'язки між туризмом та транспортом базуються на необхідності розвитку інфраструктури яка відповідає потребам економіки та дозволяє транспортувати туристів з віддалених районів до основних туристичних та рекреаційних зон. Розвиток транспорту сприяє розширенню географії подорожей та розвитку маршрутів, а отже більшенню попиту на відпочинок.

На сьогодні Чернівецька обл. займає неоднозначну позицію у транспортній системі України. З одного боку, завдяки своєму прикордонному розташуванню район є потенційно привабливим транспортним коридором і в даний час має хороші транспортні зв'язки з Польщею, Румунією та Молдовою загалом. З іншого боку, область розташована на периферії транспортних потоків національного рівня.

Зокрема, у межах області проходить відгалуження Тернопіль – Чернівці – Порубне та Чернівці – Мамалига від міжнародного транспортного коридору Балтійське море – Чорне море (Ягодин – Ковель – Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань – порти Чорного моря); державні національні автомобільні дороги Н-03 «Житомир – Чернівці» та Н10 «Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига»; регіональні автомобільні дороги Р-62 «Верховина – Усть-Путила – Сторожинець – Чернівці» та Р-63 «Від автомобільної дороги Н-03 Даньківці – Вартиківці – КПП Сокиряни» та інші територіальні дороги. [1]

Чернівецька область вкрита щільною автомобільною дорогою загального користування. протяжністю 2885,5 км (з твердим покриттям 99,8%), з них 1276,4 км (44,2%) державних доріг, 1609,1 км 55,8% місцевого значення. За останні 10 років довжина автомобільних доріг загального користування та експлуатаційна довжина залізниці в центрі області не змінилися. Одночасно було побудовано 6 км тролейбусних ліній, і сьогодні існує 10 тролейбусних ліній загальною довжиною 86,8 км (за 35 одноколійними розрахунками), що на 7,4% більше, ніж у 2004 році. Загальнодоступне використання залізниць в регіоні становить 413 км і не

змінювалося з 2004 року. Щільність залізничних ліній становить 51 км на 1000 км² (в Україні - 35,8 км). За цим показником область посідає третє місце серед регіонів України. На даний час по ст. Чернівці курсують поїзди сполучення: Чернівці – Ковель, Чернівці – Львів, Чернівці – Одеса, Чернівці – Київ.

КП «Міжнародний аеропорт «Чернівці» має зручне географічне розташування у місті Чернівці. Водночас, аеропорт не відіграє істотної ролі в загальному обсязі пасажирських перевезень області.

На цей час, сформована автобусна мережа Чернівецької області налічує 200 приміських маршрутів загального користування, 159 міжміських внутрішньо обласних автобусних маршрутів загального користування, а також 48 міських автобусних та 8 тролейбусних маршрутів загального користування, які обслуговують 25 юридичних осіб та 87 фізичних осіб підприємців, що обрали різні системи оподаткування. Регулярні транспортні сполучення охоплюють 380 із 417 населених пунктів області [2].

Вважаю за потрібне розглянути соціальні та гуманітарні компоненти, які впливають на розвиток туризму в регіоні.

1. Освіта. У 2020-2021 навчальному році в області функціонує 383 дошкільні навчальні заклади (у тому числі філії - 429), у т.ч. 11 закладів інтернатного типу, 30 позашкільних навчальних заклади, 16 дитячоюнацьких спортивних шкіл, 15 освіти, 30 закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації, з яких 21 державної форми власності, 5 комунальної і 4 приватної, у яких навчається понад 32,1 тис. осіб.

Станом на 1 жовтня 2020 року серед загальної кількості студентів налічується 2121 гурток, де займається 33,8 тис. дітей (31,7).

2. Охорона здоров'я. На 1 жовтня 2020 р. у Чернівецькій області налічується 106 закладів: із них лікарні - 31, самостійних амбулаторнополіклінічних закладів – 64 (18 ЦПМСД (в тому числі 5 центрів об'єднаних територіальних громад – Вашківецький, Вижницький,

Глибоцький, Клішківський та Новодністровський)), інших закладів – 7 (будинки дитини, центр служби крові, центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, бюро судмедекспертизи, патологоанатомічне бюро, обласний центр громадського здоров'я, МСЕК та 4 стоматологічні поліклініки. В області функціонує 190 АЗПСМ та 192 ФАПів.

4. Культура. У регіоні функціонує 387 бібліотек, 382 клубних закладів, 50 шкіл естетичного виховання, 49 установ кіно, 149 музеїв (9 – комунальних та 139 – громадських музеїв), 2 професійні театри, 2 концертних та філармонійних зали, обласний коледж мистецтв імені С.Воробкевича, Буковинський центр культури і мистецтв. При бібліотеках 37 області функціонує 62 інформаційно-ресурсних центри, створено 38 електронних баз даних. В області на державному обліку і під охороною держави налічується 1761 об'єкт, із яких 756 – пам'ятки архітектури і містобудування (62 – національного значення), 477 – пам'яток історії, 470 – пам'яток археології, 58 – пам'яток монументального мистецтва.

4. Спорт. В області функціонує 2220 спортивних споруд в т. ч.: 31 стадіон, 1565 площинних споруд (у т. ч.: майданчики з тренажерним обладнанням – 21, майданчики з нестандартним спортивним обладнанням – 365, тенісні корти – 21, футбольні поля – 260, інші майданчики – 898, приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять – 240, (у т. ч. з тренажерним обладнанням – 79, спортивні зали площею не менше 162 м² – 350, плавальні басейни – 11, в тому числі – 50-ти метровий – 1, 25-ти метровий – 4, інші – 6, в тому числі криті – 9, 25-ти метрові – 4, інші – 5; стрілецькі тири – 15, стрілецькі стенди – 1, стрільбище для стрільби з лука – 1, велотреки – 1, кінноспортивні бази – 1, споруди зі штучним льодом – 2, веслувально-спортивна база – 1, лижна база на 100 пар лиж і більше – 1.

У висновку можу зазначити, що розвиток відпочинку та туризму невіддільний від соціально-економічного розвитку регіону та є важливим фактором забезпечення стабілізації та структурної перебудови національної

економіки, що суттєво впливає на вирішення соціальних проблем, особливо забезпечення відпочинку та оздоровлення населення.

На мою думку, позитивний вплив туристичної галузі на економіку держави відбудеться лише в тому випадку, якщо ця галузь буде розвиватися всебічно, тобто не перетворювати економіку країни на економіку послуг. Іншими словами, економічна ефективність туризму означає, що країна повинна розвиватися паралельно та спільно з іншими секторами соціально-економічного комплексу.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності у Чернівецькій області

Розвиток туристичного сектору в Україні все більше інтегрується у світову туристичну індустрію і є одним із ключових напрямків економічної перебудови. Пріоритетність розвитку внутрішнього та сільського зеленого туризму позитивно впливає на поліпшення якості життя в Україні, створення нових робочих місць, підтримку валютних резервів країни та підвищення її престижу на міжнародній арені.

На мою думку, Чернівецький регіон має багато структурних компонентів рекреаційних ресурсів. Багатопрофільний літній та зимовий, гірсько-спортивний, пізнавально-оздоровчий відпочинок. Також, область має сприятливі кліматичні умови, високий природний та рекреаційний потенціал, що значною мірою визначає соціально-економічний профіль регіону та його привабливість як для українських туристів так і для іноземців.

На сьогодні Чернівецька область більше ніж удвічі відстає від інших представників Карпатського регіону (Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська область) за кількістю туристів та екскурсантів. І це при тому, що за кількістю туристичних фірм "на душу населення" область може зайняти лідерські позиції. Така ситуація відбувається також і тому, що існує немало проблем з ліцензуванням діяльності туристичних компаній. Наразі у Чернівецькій області без ліцензії працює більше десятка туристичних компаній. І це, звісно, дуже гальмує прибутковість туризму у цій області.

На даний момент, пересічні громадяни не можуть у повній мірі скористатися всіма принадами лікувально-рекреаційної і туристичної зони

Буковинського краю. Очевидно, що в майбутньому туристична галузь орієнтуватиметься на іноземних або вітчизняних заможних клієнтів. Нажаль, ні вчитель, ні лікар, ні звичайний робітник не можуть дозволити собі відпочинок у рідній країні. Зрештою, люди на Буковині мають частину чудових гір, «відпочивають» взимку здебільшого в своїх будинках, а влітку - в присадибних ділянках.

Станом на 01.01.2020 року туристичні послуги фактично надають 116 суб'єктів туристичної діяльності, з них 44 туроператори, 70 – турагенти та 2 – суб'єкти, що займаються екскурсійною діяльністю. [19]

На (Рис. 2. 1. 1) зображено кількість суб'єктів туристичної діяльності у регіоні до 2018 року.

(од)

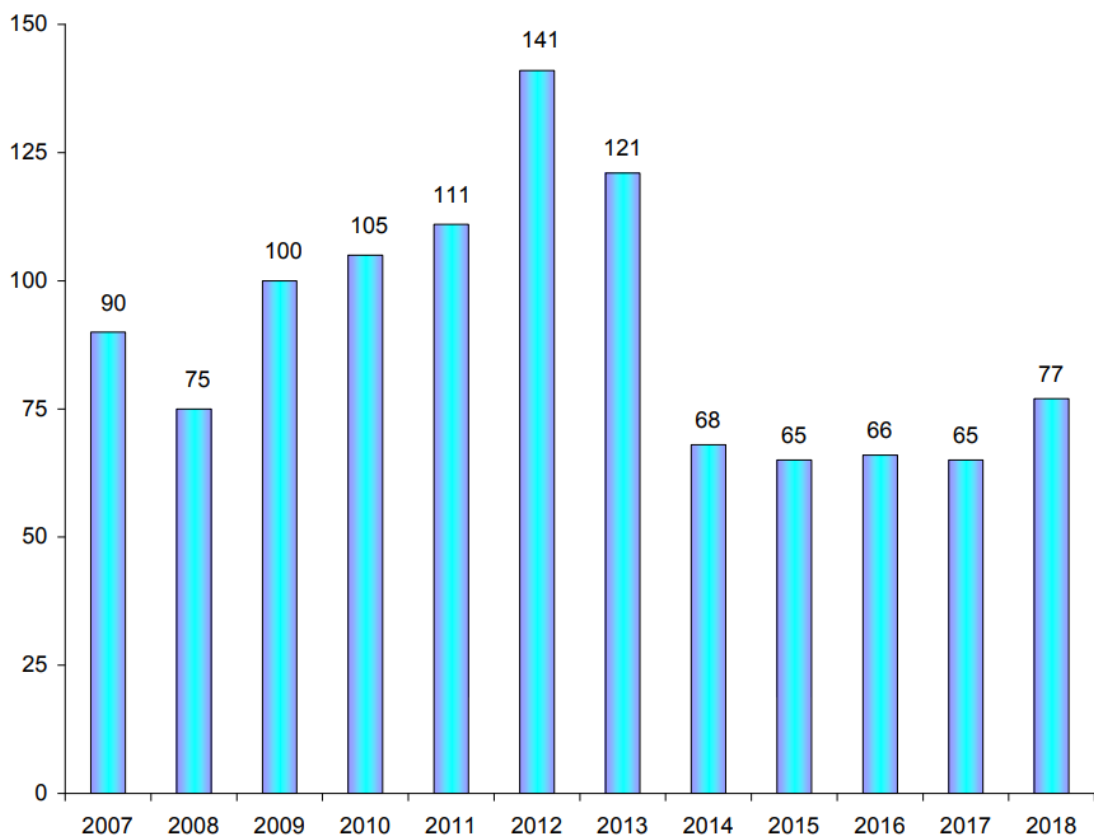

Рисунок 2.1.1. - Кількість суб'єктів туристичної діяльності [16].

Кількість туристів, які відвідали Чернівецьку область у 2019 році, становить 354,8 тис., у тому числі вітчизняних - 294,1 тис., та понад 60 тис.

іноземців. Сфера туристичного обліку є проблемною у цій області, оскільки методологія збору статистичних даних досить застаріла. Вищезазначені дані збираються Департаментом регіонального розвитку з використанням аналітичних досліджень на основі даних різних туристичних організацій, мобільних операторів, природній національних парків та інших.

Пріоритетним напрямом екологічно збалансованого туризму на Буковині є розвиток сільського зеленого туризму. 99 приватних об'єктів (садиб) пропонують свої туристичні послуги.

На (Рис. 2. 1. 2) зображено кількість садиб у розрізі районів Чернівецької області.

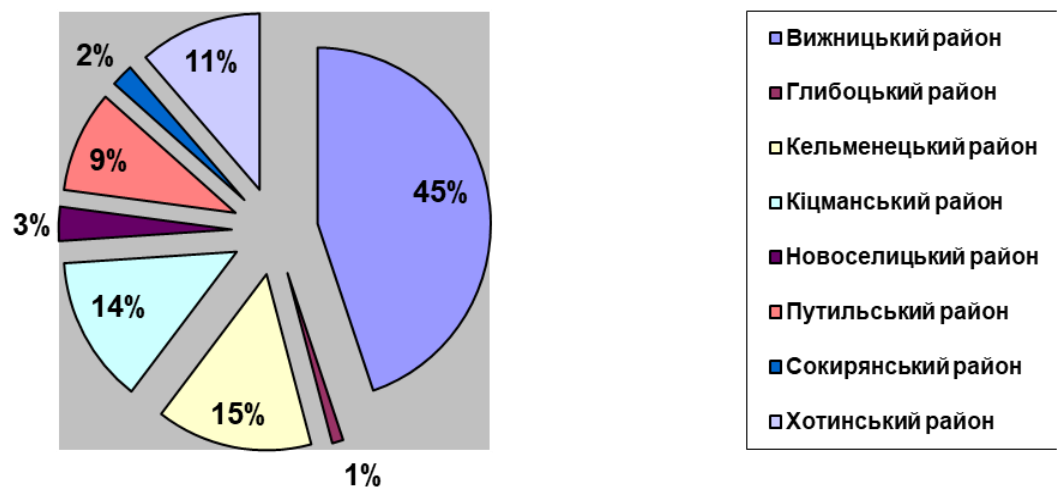

Рисунок 2.1.2. - кількість садиб у розрізі районів Чернівецької області[17].

На території краю налічується 90 діючих туристичних маршрутів різних категорій, такі як: пішохідні, кінні, велосипедні, мотоциклетні, автомобільні, уїкендові (1-2 доби), короткотермінові (тиждень), середньотермінові (2-3 тижні), шкільні, молодіжні, сімейні, для дорослих, осіб зрілого віку, професійно-орієнтовані, комбіновані («До джерела Лужки», «До печери Довбуша», «Кам'яне кільце парку» та інші).

Розглянемо кількість обслуговуваних туристів у Чернівецькій обл. у 2000-2019 рр. у (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Показники кількості обслуговуваних туристів у Чернівецькій обл. у 2000-2019 рр. [11]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	Із загальної кількості туристів:		
		Внутрішні туристи	Іноземні туристи	Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон
2000	12121	286	1842	9993
2001	12456	237	1567	10876
2002	12456	83	1613	11354
2003	20789	456	2454	18456
2004	18908	599	2287	15367
2005	24765	2431	3232	19445
2006	37804	3779	5654	28654
2007	32956	2464	6512	23454
2008	36627	3494	8054	25786
2009	24236	3300	6409	14765
2010	24098	1660	7665	14911
2011	15876	148	6821	8666
2012	15987	148	8543	7248
2013	9328	14	7965	1362
2014	7652	7	7043	641
2015	7052	-	6526	509
2016	11698	-	10765	1543
2017	15974	-	14654	1498
2018	22306	-	21209	1165

1	2	3	4	5
2019	26359	-	24567	1689

Як свідчать дані табл. 2.1.1, найбільшу кількість туристів було обслужено в регіоні у 2008 р., а найнижча кількість – у 2015 через суспільно-політичну ситуацію та військові дії на сході країни, але вже у 2016 р. ситуація у країні почала налагоджуватися, і у 2016 р. туристичний потік зріс до 11,698 тис. осіб.

У 2019 р. в області кількість туристів, обслужених туроператорами та 40 турагентами становила 26359 осіб, що на 4056 осіб (18,2 %) більше ніж у 2018 р. та на 10385 осіб (65,0 %) більше ніж у 2017 р. Серед них кількість виїзних туристів – 24741 осіб, що на 3537 осіб (16,7 %) більше ніж у 2018 р. та на 10171 осіб (69,8 %) більше ніж у 2017 р.; кількість внутрішніх туристів у 2019 р. становила 1618 осіб, що на 516 осіб (46,8 %) більше ніж у 2018 р. та на 214 осіб (15,2 %) більше ніж у 2017 р.

У (табл. 2.1.2) наведено показники наявності колективних засобів розміщування у Чернівецькій обл. 2011-2019 рр.

Таблиця 2.1.2

Показники наявності колективних засобів розміщування у Чернівецькій обл. у 2011-2017 рр. [20]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, одиниць	Кількість місць, одиниць	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб
2011	81	6098	75333
2012	79	5674	81948
2013	77	5397	80239
2014	74	4942	65488
2015	65	4560	59607

1	2	3	4
2016	53	3818	56673
2017	49	3884	46408

Дані табл. 2.1.2 свідчать, що протягом досліджуваного періоду найбільша кількість колективних засобів розміщення була у 2011 р. – 81 од., у 2015 р. кількість різко зменшилася до 65 од. і продовжувала далі скорочуватися і у 2017 р. склала 49 од.

Далі розглянемо показники наявності санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Чернівецькій обл. у 2000-2017 рр. які наведено у (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

Показники наявності санаторно-курортних та оздоровчих закладів у
Чернівецькій обл. у 2000-2017 рр. [20]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис	всього	у них ліжок, тис	всього	у них місць, тис
2010	7	1,3	3	0,3	26	2,8
2011	7	1,3	3	0,2	26	2,6
2012	7	1,3	3	0,2	24	2,3
2013	6	1,2	2	0,1	24	2,3
2014	6	1,2	2	0,1	21	1,9
2015	6	1,2	-	-	16	1,7
2016	4	0,6	-	-	14	1,3
2017	5	0,7	-	-	13	1,6

Як свідчать дані табл. 2.1.3 у 2017 р. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у Чернівецькій обл. становила 5 од., що на 1 од. (25,0 %) більше ніж у 2016 р. та на 1 од. (16,7 %) менше ніж у 2015 р. Кількість баз та інших закладів відпочинку у 2017 р. в регіоні становила 13 од., що на 1 од. (7,1 %) менше ніж у 2016 р. та на 3 од. (18,8 %) менше ніж у 2015 р. З 1 квітня 2020 р. держава більше не підтримуватиме комунальні заклади санаторного типу.

На території Чернівецької області раніше існували такі міські санаторії як дитячий санаторій «Щербинці», гастроентерологічний санаторій «Стара Жадова», бальнеологічний санаторій «Брусниця» де зменшено кількість працівників. Також, санаторії що борються з туберкульозом, такі як «Красноільськ» та «Садгора» знаходяться під загрозою припинення.

Щодо кількості культурно-мистецьких об'єктів у Чернівецькому регіоні які були невід'ємною частиною туристичної інфраструктури у 2000 - 2017 рр., Ситуація така: (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

Показники функціонування театрів, концертних організацій та музеїв у Чернівецькій обл. за 2000-2017 рр. [20]

Роки	Кількість театрів, од.	Кількість глядачів на виставах, тис. осіб	Кількість музеїв, од.	Кількість слухачів на концертах, тис. осіб	Кількість концертних організацій, професійних творчих колективів, одиниць	Кількість відвідувачів музеїв, тис. осіб
2000	2	140,1	23	30,5	1	502,5
2001	5	152,8	23	116,0	1	534,9
2002	4	160,9	23	101,3	1	533,9
2003	4	164,9	28	111,9	1	553,9
2004	4	182,7	28	119,2	1	593,9

1	2	3	4	5	6	7
2005	4	166,9	28	161,7	1	611,6
2006	4	178,5	28	157,8	1	657,8
2007	4	199,5	28	159,0	1	737,3
2008	4	180,5	29	159,3	1	795,9
2009	4	160,1	30	147,0	1	956,8
2010	4	162,6	32	183,9	1	928,4
2011	4	192,4	31	188,1	1	888,4
2012	4	197,3	31	173,3	1	883,8
2013	4	205,6	33	154,8	1	897,4
2014	4	158,9	35	109,8	1	745,9
2015	4	193,1	36	145,3	1	885,9
2016	4	211,5	35	158,2	1	856,2
2017	4	219,9	25	169,0	1	920,8

Як свідчать дані табл. 2.1.3, з 2001 р. по 2017 р. в області кількість театрів складала 4, але кількість глядачів у 2017 р. становила 219,9 тис. осіб, що на 8,4 тис. осіб (4,0 %) більше ніж у 2016 р. та на 26,8 тис. осіб (13,9 %) більше ніж у 2015 р. Також, варто відзначити позитивну динаміку зростання кількості музеїв в регіоні з 23 од. у 2000 р. до 35 од. у 2017 р. що на 1 од. (2,8 %) менше ніж у 2015 р. Кількість відвідувачів музеїв у 2017 р. становила 920,8 тис. осіб, що на 64,6 тис. осіб більше ніж у 2016 р. та 34,9 тис. осіб. більше ніж у 2015 р.

У висновку можу зазначити, що актуальні проблеми у туристичній галузі як у Чернівецької обл. так і в Україні це - складність управління туристичним бізнесом; відсутність позитивної інформації як на внутрішньому, так і на міжнародному інформаційному полі; недостатній розвиток готельного господарства; занедбаність пам'яток історії та культури та інші.

На мою думку, для розвитку туризму основними напрямками державної політики мають бути: захист туристичних ресурсів; вдосконалення

нормативно- правової бази; створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму; надання пільг для організації туристичної діяльності; залучення інвестицій у розвиток туристичної галузі; просування конкуренції; забезпечення безпеки туристів; підтримка вчених; участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

2.2 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в Чернівецькому регіоні

Навіть у такий складний для країни період туристичний сектор намагається розвиватися і прямо та опосередковано впливає на інфраструктуру регіонів країни. Роль туристичної галузі як виду економічної діяльності динамічно зростає. Для досягнення стратегічних цілей розвитку економічних активів у туризмі певного регіону потрібно враховувати фінансову безпеку, тобто створення фінансових ресурсів, які сезонно залежать від туристичних замовлень. Аналіз діяльності туристичних фірм свідчить про наявність конкуренції на ринку туристичних послуг, що визначає вибір ефективної стратегії: інтеграція, концентрація, диверсифікація та забезпечення конкурентних переваг. Ефективність стратегічного розвитку туристичних підприємств певних регіонах зумовлена поліпшенням економічних показників, високим ступенем стабільності та розвитку.

Розвиток сектору туризму та відпочинку є важливим як на місцевому, так і в глобальному масштабі, не лише сприяючи зростанню рівня зайнятості. Сьогодні туристичний бізнес повинен бути одним з основних рушіїв інноваційного прогресу в економіці. Але зараз ми можемо сказати, що ці процеси стримуються низкою факторів, починаючи від непрофесійного планування закінчуючи жорсткими податковими вимогами. Значний

потенціал розвитку туристичних та рекреаційних дистинацій Буковинського краю може відбутися якщо стимулювати залучення додаткових фінансових ресурсів для цього.

В даний час увесь світ страждає від фінансової кризи, яка зачіпає всі сектори економіки. Однак вплив криз у різних сферах економічної діяльності та в різних країнах відрізняється. Як результат, очікування експертів щодо перспектив розвитку туристичної галузі в Україні та за кордоном різні.

У 2020 році карантинні обмеження, введені в Україні з метою запобігання поширенню гострого респіраторного захворювання COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, призвели до значного погіршення ситуації у туристичній галузі. У першій половині 2020 року спостерігалось зниження ділової активності, обмеження пасажирських перевезень, відсутність повноцінних залізничних сполучень з іншими областями країни, припинення роботи готелів, ресторанів тощо. За оцінками експертів, збитки туристичної галузі в Україні в 2020 році через поширення коронавірусної інфекції SARS-CoV-2 становлять близько 50 млрд грн.

Через несприятливу епідеміологічну ситуацію, спричинену поширенням COVID-19 в Україні, туристичний сектор на Буковині також зазнав значних втрат, а туристичний потік до Чернівецької області у 2020 році майже вдвічі зменшився у порівнянні з 2019 роком.

Унаслідок запровадження карантинних обмежень, відновлення роботи індустрії розпочалось лише у червні – липні 2020 року, проте паводок у червні суттєво зупинив потік туристів у гірську місцевість нашої області. [36]

Незважаючи на певні досягнення у розвитку туристичної індустрії, галузь потребує подальшого розвитку, залучення людського потенціалу та значних інвестицій у її розбудову.

Отже, матеріально-технічна база об'єктів рекреації та туризму, особливо туристичних магнітів, не відповідає сучасним вимогам і тому потребує значних капіталовкладень для модернізації і переоснащення.

На сьогодні питання збільшення потоків туристів в регіон прямо пов'язано з проблемами організації розміщення туристів та будівництвом сучасних об'єктів сервісного обслуговування. Потенціал розвитку туризму в малих містах та сільській місцевості теж недостатньо використовується. На низькому рівні є забезпеченість автомобільних шляхів туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність рекламних щитів та єдиної системи знаків на автошляхах до туристичних об'єктів).

Також недостатня кількість облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів, незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами, відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення, руйнація об'єктів історико-культурної спадщини гальмують розвиток туризму в області.

Одним із перспективних напрямків внутрішнього туризму після кризи є розвиток рекреаційного туризму, який є потужним джерелом попиту, а отже, привабливим для інвестицій, які принесуть необхідний рівень доходу в країну. Цей напрямок має великий потенціал та широкі можливості для інвесторів. При правильному розвитку лікувальний туризм стане самостійною галуззю туристичного ринку і може принести високий рівень прибутку.

Слід зазначити, що лише ефективні управлінські рішення матимуть позитивний вплив на розвиток туризму та відпочинку в Україні. Тому, в подальших дослідженнях ми звернемо увагу на розробку заходів щодо оптимізації управлінської діяльності та ефективності системи управління персоналом, проаналізуємо ці заходи для розвитку об'єктів туризму та відпочинку.

Для підвищення рівня привабливості туристичного потенціалу області започатковано туристично-спортивний похід на гору Яровиця приурочений до Дня Незалежності України. При цьому стрімко зростає розвиток подієвого

туризму: міжнародний поетичний фестиваль «Meridian Czernovitz», Фестиваль Маланок, «Петрівський ярмарок», «Буковинська осінь», молодіжні фестивалі «Обнова – фест», «Памір – фест», тощо.

Варто згадати про вплив на туризм фото локацій, які останній час стають потужним туристичним двигуном, який спонукає людей до подорожування. Також збільшується кількість тюльпанових полів, цього року було висаджено поле лаванди, фотографії якого досить популярні в соціальних мережах. Також згадаємо про гастрономічний потенціал цього регіону, адже буковинська кухня увібрала в себе найкраще з кухонь різних територій. Всі ці напрямки зараз дуже популярні в усьому світі.

Сучасні тенденції розвитку рекреації та туризму вимагають створення та просування туристичного продукту орієнтованого на конкретного споживача, який на сьогодні є більш обізнаним, незалежним, розкутим та вибагливіший до товарів і послуг пропонує йому. Створення туристичного продукту, придатного для потреб споживача, вимагає запровадження ефективної системи маркетингу.

Для розвитку та промоції досить привабливих туристичних локацій в Чернівецькому ругіоні було визначено 6 туристичних магнітів. Це дасть можливість зосередитись на організаційних та фінансових засобах популяризації цих об'єктів шляхом систематичного проведення інформаційно-маркетингової діяльності.

1. Історичне середмістя Чернівців.
2. Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця»
3. Буковинські Карпати;
4. Дністровський каньйон;
5. Центр світового старообрядництва в с. Біла Криниця;
6. Обласний музей народної архітектури та побуту у м. Чернівці

Також розпочав роботу інформаційно-довідковий ресурс «Туризм Буковини», в якому представлено пропозиції туристичних фірм області.

Для гарної презентації туристичного потенціалу видано брошури «Мальовнича Буковина», «Партнерство без кордонів», «Туристична Буковина», книга українською та англійською мовами «Буковина туристична», путівник сільського туризму «Барвіста Буковина».

Здійснюються спортивні заходи що підтримують розвиток спортивного туризму. У 2009 р спільно з деякими федераціями спорту було проведено 209 загальноміських спортивних заходів, 32 з яких були на державному та 7 на міжнародному рівні. Зокрема: чемпіонати України з пакування, мото- та автоспорту, карате; Кубки України з пішохідного туризму в закритих приміщеннях, V зональні змагання зі спортивного туризму «Пошуково-рятувальні роботи», мото- та автоспорту, чемпіонат Світу з мотокросу на мотоциклах з колясками, Чемпіонат Європи з мотокросу, міжнародні турніри з карате та боротьби дзю-до. Збірні команди області брали участь у Чемпіонатах України з лижного і гірського туризму, водного туризму.

«Черемош-2009», Кубках України з водного туризму «Карпатські раллі», велосипедного туризму, альпінізму, спортивного туризму на сніжно-льодових дистанціях, Всеукраїнських змаганнях з водного туризму «Срібна регата Побужжя».

За підтримки обласної державної адміністрації Федерація спортивного туризму області спільно з Західноукраїнською регіональною асоціацією горизонтальної спелеології розпочала міжнародний проект «Попелюшка - українська печера», в рамках якого ведеться розкопка входу з території України в цю печеру. За участю представників України, Росії, Білорусі, Польщі, Румунії, Болгарії та Молдови було проведено 73 екскурсії та експедиції.

В рамках святкування Міжнародного дня туризму були проведені змагання на велосипедах, мотоциклах, виступи спортсменів з екстремальних видів спорту, водного туризму та спортивного орієнтування. Для дітей, які

відпочивають у літньому таборі "Ойкос", організовуються цікаві туристичні заходи.

За підтримки Європейського Союзу було розроблено 5 велосипедних маршрутів, та 4 маршрути Буковини були включені до загальнодержавного заходу „7 чудесних туристичних маршрутів України”.

Регіональні представники беруть участь майже у всіх чемпіонатах та кубках України зі спортивного туризму.

Сільський зелений туризм також має гарні перспективи розвитку в області. Прородня краса Карпат, етнографічні можливості, місцева гостинність - головні чинники такого виду туризму в гірських районах. Вижницький, Путильський та Сторожинецький райони посідають перше місце за кількістю приватних поселень сільського туризму. Сьогодні їх кількість у області сягає понад 75.

За співфінансування Німецької компанії було розроблено проект «Створення передумов для впровадження кластерної моделі розвитку садиб зеленого туризму на Буковині». В рамках проекту в області створили 21 садибу та розробили маршрути «Родзинки Буковини», «Прогулянка старими слов'янськими стежками Буковини».

Асоціація сприяння розвитку зеленого туризму в Чернівецькій області працює активно і постійно доповнює свій веб-сайт адресами сільських населених пунктів, що працюють в регіоні.

Щорічний аналіз продажу туристичних послуг у Чернівцях, що відбувається останні шість років та виявлення багатьох факторів, що впливають на продаж туристичних послуг дозволяє спрогнозувати збільшення попиту на туристичні послуги на майбутні (2 роки) становить близько 20%.

1. Позитивне зростання іміджу міста Чернівці, як сучасного міжнародного туристичного центру Буковинського регіону та центру ділової активності.

2. Підвищення інвестиційної привабливості міста, яка позитивно позначиться на всіх мешканцях, оскільки будуть створені нові

підприємницькі структури, з'являться нові робочі місця, підвищиться добробут громадян.

3. Збільшення кількості відвідувачів міста завдяки підвищенню рівня обізнаності про туристичні можливості Чернівців шляхом створення якісного туристичного продукту.

4. Динамічний розвиток готельного господарства в місті, задоволеність потреб споживачів готельних послуг, його конкурентоспроможність на ринку послуг [55].

Варто зазначити, подальшому розвитку туристичного сектора перешкоджають:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази туристичної сфери;
- недостатність методична, організаційна, інформаційна та матеріальна підтримка туристичних підприємств державою;
- недостатність забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність білбордів та єдиної системи маркування автошляхів щодо туристичних об'єктів);
- недостатність якості та асортименту туристичних послуг;
- неналежний стан туристичних маршрутів (відсутність обладнаних місць перепочинку, гірських притулків, відсутність єдиної системи знакування);
- недосконалість туристично- рекреаційної бази даних;
- недостатність туристичних карт, рекламної продукції, інформації про місцевість;
- недостатня впізнаваність Чернівецької області (Північної Буковини) в Україні та Світі, зокрема туристичних магнітів;
- відсутність належної інфраструктури для зон відпочинку;
- невелика кількість обладнаних місць для короткострокового відпочинку туристів;
- низька якість сервісу на об'єктах туристичної інфраструктури;

- недостатній рівень кваліфікації фахівців, що працюють в туристичній галузі, особливо в сільській місцевості;
- неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників розвитку сільських територій та зменшення безробіття.
- недостатньо безпечні умови перебування туристів у рекреаційних зонах.

Я вважаю, що потрібно провести наступні дії для вирішення недоліків туристичної галузі Чернівецького регіону, а саме:

- підготовка та випуск якісної рекламної продукції, фото та відео контенту для промоції Чернівецької області;
- розробка єдиної системи маркування туристичних маршрутів та встановлення інформаційних табличок на туристичних об'єктах, дорожніх вказівників на транспортних магістралях області;
- впровадження нових туристичних маршрутів і тематичних екскурсійних програм;
- розвитку сільського туризму, створення кластеру садиб зеленого туризму;
- проведення навчальних заходів для фахівців туристичної галузі в територіальних громадах.

Не менш важливим є створення сприятливих умов для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.

Пропоную такі шляхи реалізації:

- покращення доступності рекреаційно-туристичних територій та раціональне використання природно-лікувальних ресурсів;
- паспортизація, збереження культурної спадщини для провадження туристичної діяльності;
- облаштування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності;

- створення позитивного іміджу області у галузі туризму на внутрішньому та зовнішньому ринках туризму.

Для формування інфраструктури (сільського, зеленого) туризму в Карпатському регіоні потрібно впровадити такі шляхи реалізації:

- сприяти профільним органам державної влади та ОМС у підтримці унікальної екосистеми Карпат;
- підтримка розвитку сільського зеленого туризму шляхом організації навчальних семінарів для власників сільських садиб та бажаючих створити приватні садиби;
- стандартизація та сертифікація послуг, що надаються в галузі туризму;
- підтримка еко-туризму;
- розробка туристичних маршрутів та їх маркування;
- розвиток мережі закладів тимчасового розміщення та активного відпочинку туристів.

Ще один важливий крок для підвищення туристичного потенціалу Чернівецької області це:

- участь та проведення міжнародних та міжрегіональних форумів, виставок, фестивалів з популяризацією туристичного потенціалу регіону;
- забезпечення якісної промоції туристичного потенціалу регіону;
- проведення маркетингових, аналітичних, соціологічних досліджень та опитувань у галузі туризму.

Інноваційному підходу формування туристичного продукту, інфраструктурному забезпеченню туризму та кластерному підходу щодо розвитку туризму належатиме провідна роль. Це, в першу чергу, повинно знайти своє відображення в модернізації туристично-рекреаційної інфраструктури та близьких до туризму сфер діяльності. Будуть використані існуючі можливості для розвитку ділового, оздоровчого, спортивного та інших активних видів туризму. Враховуючи попит на внутрішньому туристичному ринку пріоритет віддаватиметься розвитку туристично-

рекреаційної інфраструктури, націленої на використання туристично-екскурсійного та природно-рекреаційного потенціалу регіону.

За рахунок розширення туристичної інфраструктури ринок туристичних послуг зростатиме, і відповідно, доходи у місцевий бюджет підвищаться на всіх рівнях, у тому числі за рахунок активізації розвитку суміжних сфер діяльності.

Показниками успішного здійснення вищезазначених заходів щодо розвитку туризму в цій галузі будуть:

- кількість туристів, які відвідують регіон, в т.ч. іноземних та внутрішніх;
- кількість новостворених туристичних та рекреаційно-оздоровчих об'єктів, продуктів;
- кількість промаркованих туристичних маршрутів;
- кількість туристичних заходів проведених в області.

Отже, сьогодні розвиток Чернівецької туристичної привабливості знаходиться на етапі, коли активізація досліджень традиційних і нових сегментів ринку, інформаційних технологій та управлінських методик є дуже необхідною. Ефективне функціонування цієї сфери потребує точних статистичних даних, глибоких досліджень, якісного менеджменту на основі принципів стійкого розвитку. Збільшення показників розвитку туризму значною мірою залежить від стану безпеки та захисту туристів (туристам необхідно надавати точні дані щодо стану безпеки в туристичних регіонах). Також слід здійснювати подальше спрощення адміністративних та податкових обмежень у сфері туризму. Так підхід розвитку туризму стимулює розвиток багатьох галузей. Саме тому, на мою думку, туризм повинен поступово зайняти вагоме місце в економічній структурі Буковини.

2.3. Розробка туристичного маршруту по Чернівецькій області

Туризм у наш час став масовим явищем і має не лише розважальну, а й пізнавальну цінність. Саме туризм з його широкими можливостями та багатими туристичними ресурсами створює всі умови для відпочинку та таким чином виконує функцію естетичного, культурного та духовного збагачення особистості.

Основним ринковим продуктом у туризмі є тури - спеціально розроблені програми, спрямовані на досягнення мети відпочинку, разом із системою заходів щодо їх реалізації.

Розробка турів, реалізація їх на ринку та організація споживання є основою діяльності туристичних підприємств - туроператорів та турфірм. Це найбільш трудомістка робота, для реалізації якої потрібні різні знання та вміння, як теоретичні, так і практичні.

Вибір географічного напрямку (країни, конкретного туристичного центру) та рівня відпочинку під час поїздки багато в чому залежить від наявності грошових коштів та досвіду попередніх поїздок.

Тур - це програма, в якій реалізується мета перебування людини за межами постійного місця проживання, створена з урахуванням індивідуальних побажань туриста і здійснення комплексу заходів на відповідному якісному рівні.

Термін "тур" у ширшому розумінні включає в себе не тільки туристичний маршрут, а й пакет товарів та послуг, необхідних туристам під час подорожування за цим маршрутом.

У ринковій економіці тур як єдність маршруту з його матеріально-технічним, культурним та іншим забезпеченням виступає товаром, ціна на який визначається за законами ринку [15].

Створення турів включає в себе розробку маршрутів і пакетування товарів та послуг, необхідних для задоволення потреб туристів під час

мандрівки по маршрутам. Основні туристичні послуги включають рекламу, транспорт, харчування, проживання, організацію відвідування туристичних об'єктів, відпочинок та оздоровлення.

Створення, продаж та реалізація турів здійснюється компаніями, установами, організаціями різних форм власності, приватними організаціями туристичної діяльності, фізичними особами, зареєстрованими у встановленому законодавством України порядку, які отримали ліцензії на супутню діяльність.

На туристичному ринку споживачеві пропонується товар у формі певного туру, що включає заздалегідь розроблений набір туристичних товарів та послуг, які йому потрібні під час подорожі за певним маршрутом. Створення цілісного продукту цільової спрямованості є основною функцією туроператорів, які повністю готують цей товар до продажу.

Якщо звернули увагу на зміст дефініції "туристичний маршрут", який серед науковців і практиків туристичної галузі частіше розглядається як "напрямок переміщення туристів". Зазначеної точки зору дотримуються українські фахівці В. Кифяк, О. Любіцева, Г. Михайліченко.

Згідно чинної в Україні нормативної документації туристичний маршрут визначається як попередньо намічений шлях туристичної подорожі (екскурсії, походу), що характеризується визначеним напрямком пересування туристів через географічні пункти.

Однак існують й деякі варіації цього поняття. Так Н. Савіна використовує у своїй роботі термін екскурсійно-туристського маршруту, однак не наводить його визначення, натомість виокремлює у його структурі поняття туристського маршруту та маршруту екскурсії. Так, на думку авторки, туристський маршрут - це заздалегідь спланована траса пересування туриста протягом визначеного проміжку часу з метою надання йому передбачених програмою послуг, а маршрут екскурсії - це шлях руху екскурсійної групи,

пов'язаний з процесом показу об'єктів. Подібні визначення туристичного маршруту та маршруту екскурсії подаються у наступних виданнях. [45].

Маршрут -це напрямок переміщення туриста. Л. Лук'янова також не дає визначення поняттю "туристський маршрут", однак наводить його класифікацію за змістом: туристична подорож, похід, екскурсія. Однак можна вважати що наведена класифікація повністю розкриває авторський погляд на сутнісну характеристику туристського маршруту.

На думку М. Борушак, «маршрут складається з місць або об'єктів, що пов'язані головною ідеєю, поєднаних між собою прокладеним, зазвичай розміченим шляхом, а також із різного роду туристичної інфраструктури, що розміщена вздовж шляху». [19].

Отже, регіональний маршрут (або регіональний туристичний маршрут) слід, на мій погляд, розглядати як заздалегідь спланований шлях туристичної подорожі в умовах певного регіону, що характеризується запланованим порядком пересування туристів через географічні пункти протягом визначеного проміжку часу з метою надання їм передбачених програмою послуг.

Пропоную розглянути тур по Чернівецькій області під назвою «Буковина: духовність, поезія та смак».

Маршрут до цього туру представлений на (рис. 2.3.1).

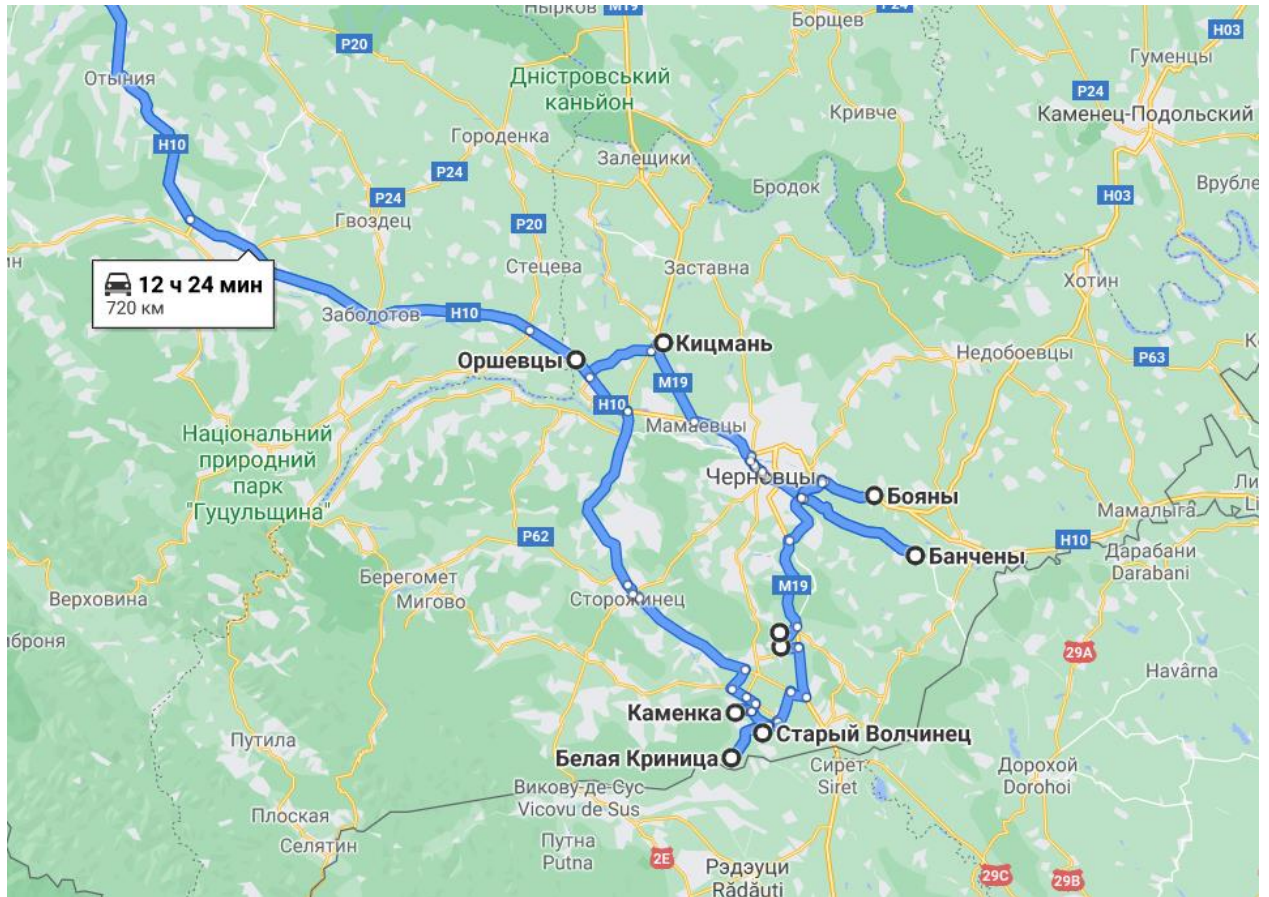

Рисунок 2.3.1 – маршрут туру «Буковина: духовність, поезія та смак»
[розроблено автором]

Тепер розуміючи маршрут туру потрібно розглянути план туру:

1 день: виїзд зі Львова (08:00) – Оршівці (огляд церкви Успення Богородиці) — Кіцмань (екскурсія в кімнату-музей В. Івасюка, обід) — Банчени (огляд монастиря) – Бояни (поселення).

2 день: Бояни (виїзд о 08:30) — Михайлівка (дегустація сиру) — Димка (екскурсія музеєм-садибою О. Кобилянської) — Біла Криниця (огляд храмів) – Старий Вовчинець (екскурсія в Краєзнавчий музей) — Кам'янка (обід, екскурсія теплицею екзотичних фруктів) — Сучевени (огляд будинків) – Львів (повернення о 23:00).

Далі пропоную розглянути детальний опис туру, щоб краще поринути в історію та культуру цих місць.

Перша зупинка у селі Оршівці. В цьому невеликому селі знаходиться дерев'яна церква гуцульського типу Успіння Пресвятої Богородиці (Рис. 2.3.2). Датою побудови церкви вважають 1850 р. або 1758 р. Поряд з церквою знаходиться дерев'яна двоярусна каркасна дзвіниця, яка є однією з найцікавіших в цьому регіоні.

Рисунок 2.3.2 церква Успіння Пресвятої Богородиці, с. Оршівці, Чернівецька обл. [33]

Наступна зупинка невеличке Буковинське місто Кіцмань. Воно відоме одним із основоположників української естрадної музики Володимиром Івасюком. Саме в Кіцмані в родині письменника та вчительки народився визначний музикант, медик, художник. Він є автором 107 пісень, 53 інструментальних творів. Чудово грав на скрипці, віолончелі, фортепіано. Ми відвідаємо кімнату-музей в музичній школі, яка названа на честь композитора.

Банчени. В цьому буковинському селі знаходиться т.з. “Четверта Лавра України” – Свято-Вознесенський Банченський чоловічий монастир

Української православної церкви Московського патріархату (Рис. 2.3.3), (Рис 2.3.4). Відпочити від суєти мирської та помолитися можна в храмах монастиря та скиті преподобного Серафима Саровського. Велику повагу викликає настоятель обителі Герой України архімандрит Лонгін, який заснував це Боже місце та усиновив понад 250 дітей, в т.ч. невиліковно хворих.

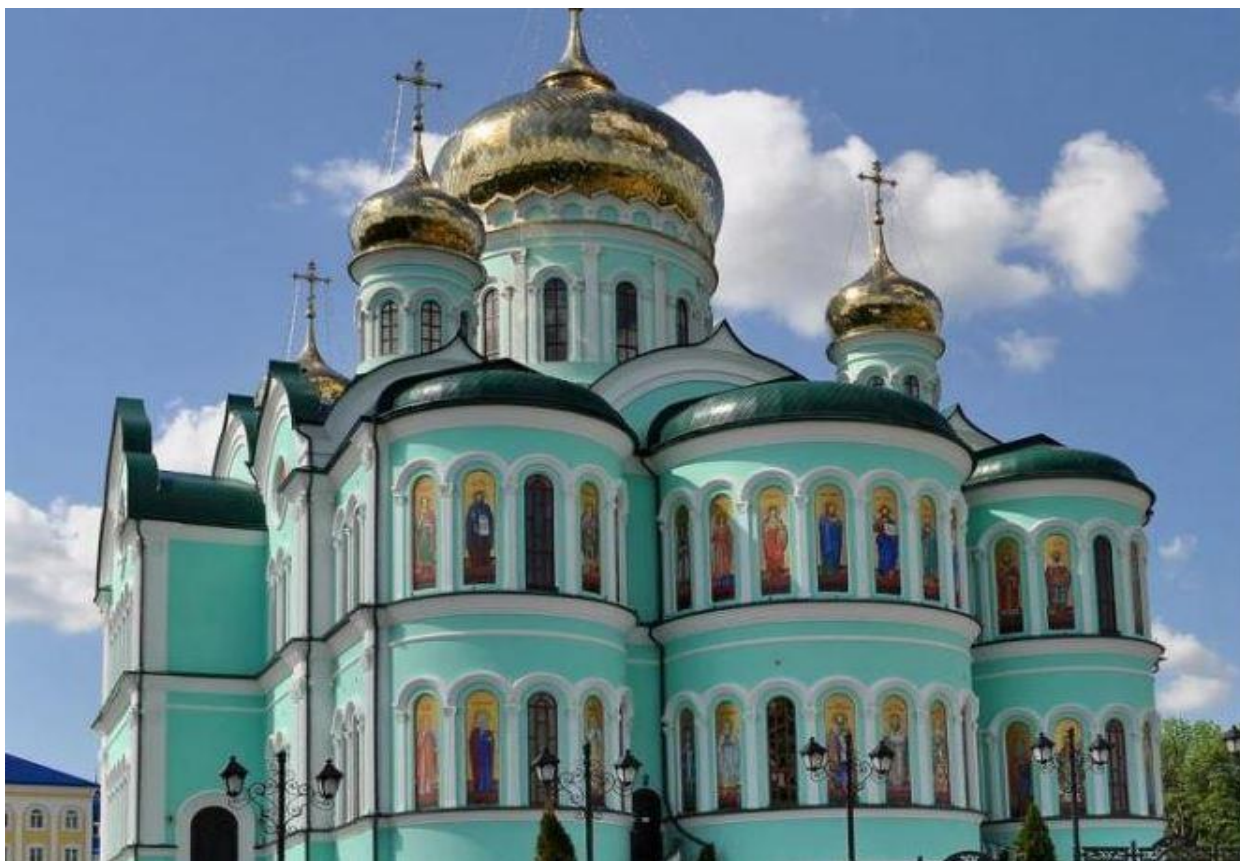

Рисунок 2.3.3 Свято- Вознесенський Банченський чоловічий монастир
Української православної церкви Московського патріархату, село Банчени,
Чернівецька обл. [42]

Рисунок 2.3.4 Свято- Вознесенський Банченський чоловічий монастир
Української православної церкви Московського патріархату, село Банчени,
Чернівецька обл. [37]

Михайлівка. Перемігши в проєкті «Економічний розвиток Чернівецької області» та отримавши підтримку австрійських інвесторів, громада Глибоцької ОТГ відкрила на території села Михайлівка сироварню «Добрі газди», що виготовляє продукцію з молока від корів та кіз місцевих селян. Отож, запрошуємо посмакувати під час дегустації місцеву продукцію, а це голландський, австрійський та сири альпійської групи.

Димка. Події, що сталися восени 1894 року в цьому селі, стали основою сюжету повісті “Земля” написаною відомою українською письменницею Ольгою Кобилянською. Сама Кобилянська проживала в Димці з 1889 року по 1891 рік в маєтку материних батьків.

Біла Криниця. Унікальне село, всесвітній духовно-історичний центр старообрядництва, окрасою якого є розкішний Успенський собор (1900-1908р.) (Рис 2.3.5), який вражає довершеністю форм та багатим внутрішнім

оздобленням. Крім нього цікавою також є Космодем'янська церва (XVIII-XIX ст.).

Рисунок 2.3.5 Успенський собор, село Біла Криниця, Чернівецька обл. [34]

Старий Вовчинець. Оглянемо Краєзнавчий музей (Рис. 2.3.6), який є найбільшим в області і включає понад 8 тис. експонатів, що виставляються в 24-х кімнатах. Гордістю музею є колекція писанок понад 3 тис., які виготовили місцеві майстри.

Рисунок 2.3.6 Краєзнавчий музей, село Старий Вовчинець, Чернівецька обл.
[29]

Кам'янка. Дитяча мрія яка здійснилась – приватна теплиця екзотичних фруктів. Саме в Кам'янці Ви побачите як ростуть банани, апельсини, лимони, папая, інжир, ківі та багато інших екзотичних фруктів.

Сучевени. Мальовниче село на березі річки Малий Сірет. Перша згадка від 1431 року, за часів правління молдавського воєводи Олександра Доброго. З 1946 по 1995 року носило назву Поляна Широка. В селі збережені хати покриті гонтом, місцеві називають його живим скансеном Буковини.

Вартість туру: 945 грн./особа.

У вартість входить: проїзд комфортабельним автобусом єврокласу, проживання, супровід гіда-екскурсовода, екскурсійне обслуговування в туристичних об'єктах, страхування на час подорожі.

У вартість не входить і додатково оплачуються: вхідні квитки в туристичні об'єкти, харчування.

Вартість вхідних квитків:

- кімната-музей В. Івасюка: добровільна пожертва;
- дегустація сиру: дорослі, пенсіонери – 100 грн. учні, студенти – 70 грн.;
- музей-садиба О. Кобилянської: дорослі – 10 грн., студенти, пенсіонери – 7 грн., школярі – 5 грн.
- Краєзнавчий музей с. Старий Вовчинець: добровільна пожертва;
- теплиця екзотичних фруктів: 35 грн/ос.

Проживання: готель у с. Бояни “Буковинська зірка”, комфортні 2-, 3-, 4-місні номери зі зручностями у номері.

Харчування: Обід у 1-й день – відбудеться в ресторані “Гран Прі” м. Кіцмань. Пропоноване меню: салат вітамінний, суп з фрикадельками, гречка, шніцель зі свинини. Вартість 85 грн/особа.

Вечеря у 1-й день – відбувається в ресторані готелю “Буковинська зірка”. Пропоноване меню: салат “Весняний” (огірок, помідор, капуста, олія), рис з овочами і тефтелями (з індичого м’яса), узвар. Вартість 95 грн./особа.

Сніданок у 2-й день – відбувається в ресторані готелю “Буковинська зірка”. Пропоноване меню: яєчня, грінки, сир, шинка, свіжі овочі, чай. Вартість – 75 грн/особа.

Обід у 2-й день – відбувається в ресторані с. Кам’янка. Вартість 95 грн.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток галузі туризму – пріоритетного напрямку економічної діяльності Чернівецький регіон – залежить від політичних, економічних та соціальних факторів. Нестабільність політики країни, відсутність чітко регламентованих стратегій щодо розвитку галузі, довгострокові конфлікти політичних сил та часті зміни влади суттєво обмежують можливості розвитку туризму та не сприяють подорожам ні іноземців, ні громадян України. Розвитку туризму не сприяють також відсутність чітких економічних реформ, висока інфляція та собівартість життя, недостатній розвиток транспортних, готельно-ресторанних, туристичних та інших споживчих послуг.

Буковина – край туризму у всіх його іпостасях. Вона має чудові місцеві традиції, добре відомих і кваліфікованих туристичних лідерів, а головне - чудові історичні, етнографічні та економіко-географічні передумови й перспективи розвитку однієї з найважливіших галузей економіки та невід'ємної складової життєдіяльності кожної людини. Пізнання своєї батьківщини та світу навколо є життєвою потребою людини, без чого вона в цьому житті не здатна повноцінно відбутися.

Я вважаю, що на поточному етапі розвитку туристичної галузі на Буковині варто здійснити комплекс заходів щодо підтримки та підвищення іміджу туристично-рекреаційного потенціалу регіону, удосконалення систем управління туристичною галуззю, покращення інфраструктурного забезпечення, активізація можливостей використання рекреаційно-природних ресурсів та об'єктів спадщини історії та культури, здійснення системної рекламної-інформаційної кампаній.

Першочергові завдання:

1. Забезпечити якнайшвидше проведення рекламних кампаній туристичної діяльності Буковини в різних регіонах України та за кордоном.

2. Організація туристичної та виставкової діяльності.
3. Забезпечити інтеграцію регіональних туристичних маршрутів Чернівців до загальноукраїнських (за принципом Європейських країн).
4. Створення регіонального інформаційно-туристичного центру.
5. Підписання угод про міжрегіональне партнерство між туристичними агенціями з різних областей з можливістю перевезення великих груп людей (понад 20 осіб) в рамках дводенних поїздок в Україну.
6. Маркування туристичних визначних пам'яток та розміщення інформаційних стендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк Я. Д. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Івано-Франківській області / Я. Д.Атаманюк // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26. – С. 122-131.
2. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
4. Білецька Г. А. Розвиток екотуризму як засіб економічного зростання Хмельницької області / Г. А. Білецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №10. – Т. 2. – С. 245-247.
5. Блэкберн А. А. Региональные ландшафтные парки как туристско-рекреационные предприятия в контексте устойчивого развития туризма в Украине / А. А. Блэкберн // Вісник ДІТБ. – 2005. – № 9. – С. 190–196. – (Серія «Економіка, організація і управління підприємствами в туристичній сфері»).
6. Богуш Л. Г. Екотуризм як вектор інтеграції соціально-економічної та екологічної складових сталого розвитку / Л. Г. Богуш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics-of nature.net/uploads/arhiv/2008/Bogush.pdf>
7. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів / М. Борушак. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – 288 с.
8. Брич В. Я. Туроперейтинг : підруч. / за заг. ред. д.е.н., проф. В. Я. Брича. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2017. – 440 с.
9. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної

діяльності : навч. посіб. / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К. : Центр учб. 72л-ри, 2016. – 178 с.

10. Гетьман В. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35 (280). – С. 4-8.

11. Головне управління статистики у Чернівецькій області : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.chernigivstat.gov.ua/>.

12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: [навч. посіб.] / О. Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.

14. Еко і сільський туризм: точки перетину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mykrai.wordpress.com>

15. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [авт.-уклад. В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух]. – К. : Слово, 2006. – 372 с.

16. Ерчак О. В. Формирование условий для развития экотуризма на особо охраняемых природных территориях / О. В. Ерчак // Экологоэкономический механизм сохранения биоразнообразия особо охраняемых природных территорий. – Брест : Альтернатива, 2007. – С. 221–222.

17. Ємчук Т. В. Природно-заповідний фонд Чернівецької області як перспектива розвитку екологічного туризму / Т. В. Ємчук, Н. В. Заблотовська // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 2012. – Вип. 633-634. - С. 169-173.

18. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження// ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с.

19. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні /

В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2003. – 300 с.

20. Кілінська К. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, Н. Антіпко, 73 Н. Андрусак. – Чернівці: Чернівецький нац. Університет, 2010. – 248 с.

21. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. / Є. В. Козловський. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.

22. Комплексна програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021–2023 роки. Проєкт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/3723>.

23. Концепція розвитку внутрішнього туризму Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/3723>.

24. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник / О. Д. Король. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 144 с.

25. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.

26. Куценко В. Стратегія формування високотехнологічного туристського комплексу України / В. Куценко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. – № 12 (593). – С. 6-7.

27. Лихоманова О. В. Стан і перспективи розвитку регіонального туризму в Україні / О. В. Лихоманова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 149-155.

28. Луцька Н. І. Маркетингова інноваційна стратегія розвитку туристичного бізнесу / Н. І. Луцька, І. З. Криховський // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 6. – С. 27-30.

29. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 104 с.

30. Мальська М. П. Країнознавство: теорія та практика. Підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Зінько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової

літератури, 2012. – 528 с.

31. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури. – 2004. – 272 с.

32. МапаКосів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mapakosiv.if.ua/73/>.

33. Мархонос С. М. Рекреаційні комплекси України: передумови створення та напрями їх розвитку / С. М. Мархонос, Н. П. Турло // Приазовський економічний вісник. – 2017. – Вип. 2 (02). – С. 118-122.

34. Медвідь Л. І. Транспортна інфраструктура як важливий чинник розвитку туристичної галузі регіону / Л. І. Медвідь // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. – № 10. – С. 154-157.

35. Михайліченко Г. І. Організація туристичних подорожей : навч. посіб. / Г. І. Михайліченко, А. Ю. Єременко. – К. : КНТЕУ, 2011. – 391 с.

36. Михайліченко Г. І. Практика організації туристичних подорожей: навч. посіб. / Г. І. Михайліченко. – К. : КНТЕУ, 2003. – 156 с.

37. Михайліченко Г. І. Туроперейтинг : підручник / Г. І. Михайліченко. – К. : КНТЕУ, 2018. – 304 с.

38. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2011. – 216 с.

39. Олійник Я. Б. Екологічний туризм на теренах національних природних парків і біосферних заповідників України в міжнародний рік екотуризму та гір / Я. Б. Олійник, В. І. Гетьман // Вісн. Київ. націон. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер. геогр. – 2002. – Вип. 48. – С. 5-11.

40. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей : навч. посіб. / Б. П. Пангелов. – К. : Академвидав, 2010. – 248 с.

41. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник / Є. В. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.

42. Папп В. В. Туризм як пріоритетний напрям розвитку економіки

регіону (на прикладі Закарпатської області) / В. В. Папп, Н. В. Бошота // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3. – С. 528-537.75

43. Паспорт Чернівецької області станом на 01.10.2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/631>.

44. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / К. А. Поливач. Наук. ред. Руденко Л. Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

45. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/pzfond>.

46. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 50. – Ст. 2600.

47. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1996 р. № 1576 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-96-%D0%BF>.

48. Про Концепцію розвитку туризму в 2008-2010 рр. м. Харкові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/409183>.

49. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

50. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

51. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

52. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

53. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
54. Рунців О. І. Проблеми розвитку екологічного туризму в Україні / 76 О. І. Рунців // Вісник наукових досліджень. – 2006. – Вип. 1. – С. 180–183. – (Серія «Туризм»).
55. Свида І. В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І. В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – № 28 (3). – С. 64-69.
56. Скриль І. Пам'ятки архітектури як складова історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів Харківського регіону / І. Скриль // Часопис соціально-економічної географії. – 2014. – Вип. 17 (2). – С. 119-123.
57. Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія: навч. посіб. / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – К.: центр учбової літератури, 2013. – 296 с.
58. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник / І. В. Смаль. – Ніжин : НДУ ім. Н.В.Гоголя, 2010. – 336 с.
59. Сорокіна Г. О. Екологічний туризм : навч. посіб. / Г. О. Сорокіна. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 206 с.
60. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.
61. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/uploads/editor/bukoda.gov.ua.../Strategia-Chernivetska-2027.pdf>.
62. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій / С. Тимчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – Вип. 1. – С. 35-41.
63. Туризм та відпочинок у Чернівецькій області. Статистичний збірник / За ред. Г.І. Петрової. Відп. за вип.: М. В. Коропотницька,

Г. В. Брухович. – Чернівці : Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2018. – 70 с.

64. Українська асоціація активного та екологічного туризму
[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaeta.org/ua/tourism/1777>

65. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : підручник /
Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

66. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних
ресурсів / Л. Черчик // Науковий вісник Східноєвропейського
національного університету ім. Лесі Українки : Серія : Економічні науки.
– 2014. – № 3 (280). – С. 149-154.

67. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посібник /
І. М. Школа [та ін.]. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 596 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта адміністративного поділу Чернівецької області [22]

Додаток Б

Карта лісистості території України у розрізі адміністративно- територіальних одиниць [30]

Лісистість території України у розрізі адміністративно-територіальних одиниць

